

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Therese Ranerup

Den känslosamma förövaren

En diskursanalytisk granskning av fridskränkningens brotten

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: period 1 HT2016

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	6
Förord	8
Förkortningar	9
I INLEDNING	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Uppsatsens disposition	12
1.5 Material	13
1.5.1 Uppsatsens rättsvetenskapliga del	13
1.5.2 Uppsatsens diskursanalytiska del	14
1.6 Metod	15
1.6.1 Uppsatsens rättsvetenskapliga del	15
1.6.2 Uppsatsens diskursanalytiska del	16
1.6.3 Uppsatsens tillvägagångssätt	17
1.7 Socialkonstruktivistisk teori	17
1.8 Diskursbegreppet och Faircloughs tredimensionella modell	18
1.9 Hirdmans genussystem	19
1.10 Forskningsläge	19
II FRIDSKRÄNKNINGSBESTÄMMELEN	22
2.1 Inledande anmärkningar	22
2.2 Den nuvarande bestämmelsen	22
2.3 Vem som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen	22
2.4 Fridskränkingsbestämmelsens brottskonstruktion	23
2.4.1 Gärningar som omfattas av bestämmelsen	24
2.4.2 Gärningar som typiskt sett innebär ett angrepp på integriteten	24
2.4.3 Överträdelse av kontaktförbud	25
2.5 Rekvisiten upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan	26
2.5.1 Led i en upprepad kränkning	26
2.5.2 Gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla	27
2.5.3 Upprepad kränkning enligt doktrinen	28
2.5.4 Allvarlig kränkning av självkänslan enligt doktrinen	28
2.6 Tidssambandet	29
2.7 Subjektiva kravet	29

2.8 Närstående eller tidigare närstående enligt rättspraxis	29
NJA 2004 s. 97	29
2.9 Upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan enligt rättspraxis	31
NJA 2005 s. 712	31
NJA 2004 s. 437	32
NJA 2003 s. 144	32
NJA 1999 s. 102	34
2.10 Upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan enligt rättstillämpningen	34
RH 2008:7	34
RH 2004:48	35
RH 2003:11	36
III DISKURSANALYSEN	37
3.1 Inledande anmärkningar	37
3.1.1 Tillvägagångssättet för diskursanalysen	37
3.1.2 Begrepp	38
4. Konstruktioner av förövaren	39
4.1 Mannen som förövare	39
4.1.1 Den våldsamme förövaren	39
4.1.2 Den psykiskt sjuke förövaren	40
4.2 Kvinnan som förövare	42
4.2.1 Den känslosamma förövaren	42
4.2.2 Den utsatta förövaren	43
4.3 Social praktik: Förövaren och Hirdmans genussystem	44
4.4 Diskurserna om förövaren utifrån en straffrättslig kontext	45
5. Konstruktioner av brottsoffret	46
5.1 Kvinnan som brottsoffer	46
5.1.2 Fysisk och icke-fysisk utsatthet	46
5.1.3 Det ideala brottsoffret	48
5.1.4 Den provocerande kvinnan	49
5.2 Mannen som brottsoffer	51
5.2.1 Fysisk och icke-fysisk utsatthet	51
5.2.2 Det ideala brottsoffret	52
5.2.3 Det aktiva brottsoffret	53
5.3 Social praktik: Brottsoffret och Hirdmans genussystem	54
5.4 Diskurserna om brottsoffret utifrån en straffrättslig kontext	56
IV AVSLUTNING	58
6.1 Inledande anmärkningar	58
6.2 Sammanfattande analys	58

6.2.1 Konstruktionerna av förövare och brottsoffer	58
6.2.1.1 Den manliga och kvinnliga förövaren.....	58
6.2.1.2 Det kvinnliga och manliga brottsoffret.....	59
6.2.1.3 Diskurserna och Hirdmans genussystem	60
6.2.2 Den rättsliga kontexten	61
6.3 Avslutande reflektioner	63
Käll- och litteraturförteckning.....	66
Rättsfallsförteckning	68

Summary

The overall aim of this project has been to analyze how the perpetrator and victim are constructed in the adjudication process of the criminal acts *gross violation of integrity* and *gross violation of a woman's integrity* in Chapter 4, section 4a of the Swedish Penal Code. The sections regarding the criminal act gross violation of integrity will focus on cases concerning heterosexual partner violence where the woman is the perpetrator and the man the victim. The aim of this essay is furthermore to from within the established law analyze how the constructions of the perpetrator and crime victim can be related to Yvonne Hirdman's theory of the gender system and to the application of the law. The methods applied in this essay are discourse analysis and the legal dogmatic method.

According to the crime code of the gross violation of the integrity offences, a person who commits criminal acts stated in Chapters 3, 4, 6 or 12 in the Swedish Penal Code or violates a restraining order against a person to whom he or she is in or has had a close relationship with, can be sentenced for gross violation of integrity. That is, if the court judge that the committed acts are suited to severely damage the other person's self-confidence and form a part of an element in a repeated violation of the other person's integrity.

In this thesis it will be stated that the female perpetrator is constructed as emotional in the criminal legal discourse since she is described as aggressive, troubled and hysterical, or as vulnerable due to for example homelessness or violence. The male perpetrator on the other hand is constructed as violent or as a person with mental health problems. Furthermore, the female victim is constructed as vulnerable due to for example the perpetrator's physical advantage, her strong fear for the perpetrator or due to other conditions in her life. The female victim is also constructed as an ideal victim since she is portrayed as respectable, unselfish and forgiving of the perpetrator. Another discourse about the female victim is the discourse of the provocative woman, which is constructed by descriptions of the victim's behavior while being violent, arguing and drunk. The male victim is moreover constructed as the ideal victim since he is described as unselfish and forgiving, or as vulnerable due to conditions in his life. Lastly, the male victim is constructed as an active victim with descriptions of how the victim practised self-defense.

The result from the discourse analysis is related to Hirdman's theory of the gender system.

In the analysis it will be stated that the male perpetrator is constructed as rational whereas the female is represented as an emotional, almost hysterical perpetrator. Through Hirdman's principle of division between the sexes it will be stated that the male is portrayed as rational and the female as a non-thinking human controlled by her own emotions. It will also be noted in the essay that the male victim that is violent is not portrayed as negative as the female victim in the discourse of the provocative woman. This could be due to the fact that men according to Hirdman's gender contract are expected to be superior and to have more power than women in relationships. Since in contrast to women, men's subordination is not seen as natural.

The results from the discourse analysis can be related to a study made by Malou Andersson from her thesis regarding the gross violation of integrity offences. Malou Andersson states in the study that circumstances affiliated with the victim such as alcohol abuse, violence or a provocative behavior, may in the application of the law become factors that determine the necessary prerequisites - repeated violation of the other person's integrity and acts suited to severely damage the self-confidence - as unfulfilled. In conclusion, it is stated in the thesis that it is still a risk that a victim's traits and behavior may affect the judicial judgment and therefore the opportunity to achieve legal protection.

Sammanfattning

Det övergripande syftet med detta examensarbete har varit att analysera hur brottsoffer och förövare konstrueras i rättstillämpningen av grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Vad avser brottet grov fridskränkning kommer uppsatsens fokus vara på fall av heterosexuellt partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer. Uppsatsen syftar även till att utifrån gällande rätt analysera hur diskurser om brottsoffer och förövare kan relateras till Yvonne Hirdmans teori om samhällets genussystem och till rättstillämpningen. Metoderna som tillämpas i uppsatsen är rättsdogmatisk och diskursanalytisk metod.

Grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning är brott som tar sikte på vissa brottsliga gärningar som omfattas av 3, 4, 6 eller 12 kap. BrB eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud och som riktas mot en närstående eller tidigare närstående person till gärningsmannen. Fridskränkningens lagkonstruktion innebär att de brottsliga gärningarna bedöms i ett sammanhang, nämligen om gärningarna tillsammans har utgjort en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet och om gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla.

I uppsatsen konstateras att den kvinnliga förövaren konstrueras som känslös i rättsfallen genom att hon beskrivs som aggressiv, upprörd och hysterisk. Den kvinnliga förövaren beskrivs också som utsatt på grund av till exempel hemlöshet eller våld. Detta medan den manliga förövaren konstrueras som våldsam i rättsfallsmaterialet eller som en person med psykiska problem. Vidare konstrueras det kvinnliga brottsoffret som fysiskt utsatt genom mannens fysiska överläge eller som icke-fysiskt utsatt på grund av en stark rädsla för förövaren eller på grund av omständigheter i hennes livssituation. Det förekommer även en diskurs om det ideala kvinnliga brottsoffret genom att hon i rättsfallen framställs som respektabel, osjälvisk och förlåtande. En närmast motsatt diskurs är diskursen om den provocerande kvinnan som konstrueras genom att brottsoffret beskrivs som bråkig, våldsam och berusad. Vidare konstrueras även det manliga brottsoffret som det ideala brottsoffret genom att han beskrivs som osjälvisk och förlåtande mot förövaren, eller som utsatt på grund av omständigheter i brottsoffrets livssituation. Det manliga brottsoffret konstrueras även som ett aktivt brottsoffer i rättsfallen genom beskrivningar av hur han slår tillbaka i självförsvar.

Resultatet från diskursanalysen relateras i uppsatsen till Hirdmans teori om genussystemet. I analysen konstateras att de manliga förövarna konstrueras som förnuftiga våldsverkare medan de kvinnliga förövarna beskrivs som känsllosamma, närmast hysteriska, våldsutövare. Genom isärhållandets princip framställs de manliga förövarna som rationella medan de kvinnliga förövarna snarare ses som icke-tänkande varelser som styrs av sina egna känslor. Vidare konstateras att anledningen till varför de manliga brottsoffren som brukade våld mot sina partners inte framställdes lika negativt som det kvinnliga brottsoffret som brukade våld, kan bero på att män utifrån genuskontraktet förväntas vara överordnade och ha mer makt än kvinnor i parrelationer. För till skillnad från kvinnornas situation anses inte männens underordning naturlig.

Slutligen kan resultatet från diskursanalysen kopplas till en studie från Malou Anderssons avhandling om fridskränkningens brotten. I avhandlingen konstaterar Malou Andersson att omständigheter kopplade till brottsoffrets person, som till exempel alkoholmissbruk, våld eller ett provocerande beteende, kan i rättstillämpningen tas upp som omständigheter som gör att rekvisiten upprepad kränkning eller gärningar ägnade att allvarligt skada självkänslan inte anses uppfyllda. I uppsatsen konstateras att det därför föreligger en fortsatt risk att särskilt brottsoffrets egenskaper och agerande kan få betydelse i den rättsliga bedömningen och därmed påverka brottsoffrets möjlighet att erhålla straffrättsligt skydd.

Förord

Tack Daniel, Elin, Frida och Linda för att ni har förgyllt otaliga timmar på biblioteket. Tack pappa, mamma och Jullan för att ni finns. Tack Ida - min vapendragare och Harry Potter-fantast. Tack Kalle, för att du ständigt finns vid min sida. Tack Ulrika Andersson, för all hjälp och värdefulla kommentarer.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
B	Brottmål
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
RH	Rättsfallsreferat från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt

I INLEDNING

1.1 Bakgrund

I den före 1965 gällande strafflagen fanns en regel om en särskild åtalsbegränsning för misshandel som förövats på enskild plats, såsom i hemmet. Som skäl för en särskild åtalsbegränsning för misshandel som skett på enskild plats var att ett ingripande från det offentliga kunde försvåra makarnas försoning efter misshandeln, leda till skilsmässa eller att situationen för hustrun kunde försvåras.¹ Regeln om åtalsbegränsning tillämpades ända fram till 1982 då en ny lagändring infördes om att misshandel inom äktenskapet ska utgöra ett brott som faller under allmänt åtal.²

År 1993 tillkallades på regeringens uppdrag en kommission som fick i uppdrag att utifrån ett kvinnoperspektiv kartlägga mäns våld mot kvinnor, samt att ge förslag på hur våldet kunde motverkas.³ Kommissionens arbete resulterade i slutbetänkandet Kvinnofrid.⁴ Betänkandet innehöll ett förslag om en ny bestämmelse som tog sikte på våld i nära relationer och som senare resulterade i fridskränkingsbestämmelsen, 4 kap. 4 a § BrB. Bestämmelsen trädde i kraft 1 juli 1998.⁵

Fridskränkingsbestämmelsen kriminaliserar upprepade straffbara kränkningar som riktas mot en närstående person till gärningsmannen. Om gärningarna begås av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med, eller som han bor eller tidigare har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska brottet rubriceras som grov kvinnofridskränkning. I övriga fall ska gärningarna rubriceras som grov fridskränkning.⁶

Bestämmelsen om fridskränkingsbrotten har varit i kraft i 18 år, men varje år utsätts fortfarande tiotusentals människor för våld och kränkningar från personen som de är tillsammans med.⁷ Våld i nära relationer har under de senaste decenniernas offentliga samtal i Sverige gått från att anses vara en undanskymd och privat angelägenhet till att

---

¹ Prop. 1981/82:43 om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel), s. 4.

² Diesen, Christian och Diesen, Eva F. *Övergripping mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, 2., uppdaterade och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013, s. 302.

³ SOU 1995:60 Kvinnofrid, s. 3.

⁴ SOU 2004:121 Slag i luften, en utredning om myndigheter, mansvåld och makt, s. 47; SOU 1995:60, s. 3-4.

⁵ SOU 1995:60, s. 304-309; Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid, s. 1-3, 74.

⁶ Prop. 1997/98:55, s. 1, 3, 74; SOU 1995:60, s. 13, 15, 17, 19, 22-23.

⁷ Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, s. 6.

istället definieras som ett allvarligt samhällsproblem.⁸ En betydande och viktig del i arbetet med att bekämpa detta samhällsproblem är att säkerställa att det straffrättsliga skyddet mot brott i nära relationer är starkt samt att utreda hur skyddet kan förbättras.⁹

Det övergripande syftet med uppsatsen är att analysera hur brottsoffer och förövare konstrueras i rättstillämpningen av grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Vad avser brottet grov fridskränkning kommer fokus vara på fall av heterosexuellt partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer. Vidare syftar uppsatsen till att utifrån gällande rätt analysera hur diskurser om brottsoffer och förövare kan relateras till rättstillämpningen och till Hirdmans teori om samhällets genussystem. Ämnet har valts eftersom fridskränkingsbestämmelsen är relativt obehandlad inom straffrättsvetenskaplig forskning, särskilt vad gäller brottet grov fridskränkning och fall av partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer.¹⁰ Uppsatsen utgår från ett genusvetenskapligt perspektiv eftersom ett samhällsvetenskapligt angreppssätt kan bidra med en bredare förståelse för hur det straffrättsliga skyddet och bekämpningen av brott i nära relationer kan förbättras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att analysera hur brottsoffer och förövare konstrueras i rättstillämpningen av 4 kap. 4 a § BrB, grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Vad gäller brottet grov fridskränkning kommer fokus vara på fall av heterosexuellt partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer. Uppsatsen syftar vidare till att utifrån gällande rätt analysera hur diskurser om brottsoffer och förövare kan relateras till rättstillämpningen och till Hirdmans teori om samhällets genussystem.

Den huvudsakliga frågeställningen för denna uppsats är:

1. Hur konstrueras brottsoffer och förövare i rättstillämpningen gällande grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning?

Den huvudsakliga frågeställningen ska fördjupas och sättas i en social och rättslig kontext

---

⁸ Andersson, Berit & Lundberg, Magnus. Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem, i *Det motspänstiga offret*, Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), s. 63-91. Studentlitteratur, Lund, 2001, s. 63.

⁹ Prop. 2012/13:108, s. 7.

¹⁰ Andersson, Malou. *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*, 1. uppl., Iustus, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2016, Uppsala, 2016, s. 49-54.

med hjälp av följande underfrågeställningar:

1A. Vad utgör grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, 4 kap. 4 a § BrB, enligt gällande rätt?

1.B Hur kan resultatet från diskursanalysen relateras till Hirdmans teori om samhällets genussystem?

1.C Hur kan de konstaterade diskurserna relateras till rättstillämpningen?

Den huvudsakliga frågeställningen är inspirerad av Burmans avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, vad avser problemfrågeställningen och analysen av hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättstillämpningen.¹¹ Resterande frågeställningar syftar till att fördjupa och sätta kontext till den övergripande frågeställningen. Skälet till att ha med fall rörande heterosexuellt partnervåld med både grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning¹², är för att män utsatta för partnervåld av en kvinna har behandlats relativt lite i forskningen.¹³ Dessutom menar jag att det finns ett intresse, särskilt utifrån ett genusperspektiv, att jämföra hur brottsoffer och förövare konstrueras i fall med grov kvinnofridskränkning respektive grov fridskränkning.

1.3 Avgränsningar

Eftersom uppsatsens fokus är grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning med fokus på heterosexuellt relationsvåld behandlas andra fall¹⁴ av fridskränkingsbrott enbart i den mån regleringen överlappar med uppsatsens inriktning. Uppsatsen behandlar inte straffprocessrättsliga frågor eller frågor om bevisprövning då detta faller utanför syftet med undersökningen.

1.4 Uppsatsens disposition

Uppsatsen är indelad i fyra delar. Del I består av kapitel 1. Kapitlet omfattar bakgrunden till

---

¹¹ Burman, Monica. *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2007, Uppsala, 2007, s. 21-24.

¹² När grov fridskränkning härnäst nämns i uppsatsen syftas då enbart på heterosexuellt partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer.

¹³ Andersson 2016, s. 49-54.

¹⁴ Exempel på sådana andra fall av fridskränkingsbrott är relationsvåld mellan samkönade eller åtal där målsäganden är ett barn, syskon eller en föräldrar.

uppsatsen, uppsatsens syfte, frågeställningar och avgränsningar. Vidare presenteras uppsatsens metod, material och forskningsläge samt de teorier som uppsatsen vilar på.

Del II av uppsatsen består av kapitel 2 och behandlar fridskränkingsbestämmelsens brottskonstruktion, rekvisit, praxis samt tillämpning.

I uppsatsens del III som omfattar kapitel 3-5 presenteras resultaten från diskursanalysen. Först presenteras några centrala begrepp samt diskursanalysens tillvägagångssätt (kapitel 3). Sedan presenteras konstruktioner av förövaren (kapitel 4) och konstruktioner av brottsoffret (kapitel 5).

Slutligen, i del IV, avslutas uppsatsen med sammanfattande analys utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar och därefter några avslutande reflektioner (kapitel 6).

1.5 Material

1.5.1 Uppsatsens rättsvetenskapliga del

I uppsatsens del II, som behandlar fridskränkingsbestämmelsen, har det material som presenteras valts med utgångspunkt i rättskälleläran. Erkända rättskällor enligt rättskälleläran är i första hand lagstiftning, sedan lagförarbeten, rättspraxis och slutligen juridisk doktrin.¹⁵ Av den juridiska doktrin som använts i uppsatsen kan nämnas Straffrättens påföljdslära av Jareborg och Zila som behandlar påföljdssystemet. En annan bok är Kriminalrättens grunder som är författad av Jareborg, Ulväng och Asp och som utgör en sammanställning samt kommentar till straffrättens allmänna del.¹⁶

I uppsatsen behandlas även hovrättsavgöranden. Detta eftersom HD har prövat förhållandevis få fall av grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och den praxis som finns är långt ifrån heltäckande.¹⁷

Det ska dock noteras att även om avgöranden från hovrätterna kan ge förståelse och vägledning i hur en bestämmelse ska tolkas är sådana avgöranden inte prejudicerande såsom en dom från HD och utgör därmed inte gällande rätt i egentlig mening.¹⁸ Avgöranden från hovrätterna kan dock ge en bild av hur rätten faktiskt tillämpas, med vad som kan liknas vid gällande rätt i mer faktisk mening. Därför menar jag att det är motiverat att även behandla

---

¹⁵ Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod, i *Juridisk metodlära*, Fredric Korling & Mauro Zamboni (red.), s. 21-45, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 28.

¹⁶ Jareborg, Nils och Zila, Josef. *Straffrättens påföljdslära*, 4., [bearb. och uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014; Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils. *Kriminalrättens grunder*, Iustus, Uppsala, 2010.

¹⁷ Andersson 2016, s. 44.

¹⁸ Kleineman 2013, s. 38.

publicerade hovrättsfall för att ge en bredare bild av hur fridskränkingsbestämmelsen tolkas och tillämpas, även om dessa fall inte kan anses prejudicerande likt praxis från HD och därför inte utgör gällande rätt.¹⁹

1.5.2 Uppsatsens diskursanalytiska del

I uppsatsens del III presenteras resultaten från diskursanalysen. I denna del är boken *Diskursanalys som teori och metod* av Jørgensen och Phillips central för den fortsatta framställningen. Boken kan kritiseras för att vara en sammanställning av Faircloughs diskursanalys och därmed en andrahandskälla. Jag har dock ansett det motiverat att använda boken eftersom den är en erkänd metodbok för diskursanalytisk metod som även juridiska avhandlingar refererar till.²⁰

Till diskursanalysen har 10 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar rörande grov kvinnofridskränkning valts ut. Detta urval motsvarar 10 av totalt 110 rättsfall från 2016 som uppfyllt kriterierna enligt urvalsprocessen som beskrivs senare i detta avsnitt. Vad gäller grov fridskränkning har 5 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar valts ut. Detta motsvarar alla rättsfall från 2016 och 2015 samt 1 av 2 av de rättsfall från 2014 som har uppfyllt urvalskriterierna. Urvalsprincipen har varit att välja de senaste domarna för att komma närmare dagens praktik. Fler än ett rättsfall har valts ut för att kunna jämföra likheter och skillnader mellan fallen. Detta innebär att totalt²¹ 20 domar av grov kvinnofridskränkning har valts ut, samt 10 domar om grov fridskränkning. Domarna har analyserats och vissa fall har hovrättsdomar sedan tyvärr valts bort eftersom de innehöll för lite material för att en diskursanalys skulle vara möjlig. Efter denna urvalsprocess har totalt 15 domar av grov kvinnofridskränkning (5 hovrättsdomar och 10 tingsrättsdomar) och totalt 8 fall avseende grov fridskränkning (3 hovrättsdomar och 5 tingsrättsdomar) valts ut till diskursanalysen.

Skälet till att ha med både opublicerade²² hovrättsfall och tingsrättsfall om samma åtal har varit för att analysera om konstruktionerna av brottsoffer och förövare skiljer sig åt mellan tingsrätt och hovrätt.²³ Opublicerade hovrättsfall har valts ut eftersom Burman i sin avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor* konstaterade att det skulle vara av intresse

---

¹⁹ Sandgren, Claes. Om empiri och rättsvetenskap (del I), i *Juridisk Tidskrift*, no. 3, (1995/96): s. 726-748, s. 732.

²⁰ Se till exempel Burman, 2007 eller Andersson, Ulrika. *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2004, Lund, 2004.

²¹ Alla rättsfall som är inkluderade i diskursanalysen är listade nedanför rubriken "Rättsfallsförteckning" i uppsatsens käll- och litteraturlista.

²² Med opublicerade hovrättsfall åsyftas rättsfall som inte rubricerats som RH-fall. Detta innebär att fall som saknat RH-beteckning har antagits vara opublicerade hovrättsfall.

²³ Detta har dock inte utgjort ett fokus för uppsatsen utan har enbart fungerat som en möjlighet till analys.

för forskningen att i framtiden även analysera opublicerade hovrättsfall.²⁴ Slutligen så har tingsrättsfall och hovrättsfall valts ut då syftet med den diskursanalytiska studien inte är att utreda gällande rätt utan att analysera vilka diskurser om förövare och brottsoffer som förekommer i den nuvarande rättstillämpningen.

Urvalet av rättsfall har skett baserat på följande tillvägagångssätt. Efter en sökning på "grov kvinnofridskränkning" respektive "grov fridskränkning" i rättsdatabasen Karnov har resultatet filterats genom kategorierna "Allmänna domstolar", "Hovrätterna" och slutligen "avgörandedatum 2016". Med början på första sidan har fall efter fall gått igenom utifrån turordningen på resultatlistan. Domarna som har valts ut är de där hovrätten prövar skuldfrågan, det vill säga när hovrätten bedömer om talan för grov kvinnofridskränkning eller grov fridskränkning ska gillas eller ogillas. De första tio gällande grov kvinnofridskränkning respektive fem hovrättsdomarna gällande grov fridskränkning med tillhörande tingsrättsdomar som uppfyllde dessa förutsättningar har valts ut. Vad gäller grov fridskränkning har även fall från 2015 och 2014 tagits med på grund av ett begränsat underlag. Anledningen till att färre fall med grov fridskränkning valts ut är på grund av det begränsade antalet fall som fanns att tillgå. Då urvalsprincipen har varit att välja de nyaste domarna för att komma närmare dagens praktik har jag valt att ta med fler fall av grov kvinnofridskränkning och istället låtit fallen om grov fridskränkning fungera som en jämförelsegrund till fallen om grov kvinnofridskränkning.

1.6 Metod

1.6.1 Uppsatsens rättsvetenskapliga del

Inom dagens rättsvetenskapliga forskning råder det en viss oklarhet om vad den rättsdogmatiska metoden egentligen innehåller.²⁵ Det råder dock en viss samstämmighet om att den rättsdogmatiska metoden syftar till att tolka och systematisera vad som utgör gällande rätt med utgångspunkt från rättskällevärdet.²⁶ Nedan beskrivs den rättsdogmatiska metod som tillämpas i denna uppsats.

Den rättsdogmatiska metoden som tillämpas i denna uppsats syftar till att besvara

---

²⁴ Burman 2007, s. 48.

²⁵ Sandgren, Claes. Är rättsdogmatiken dogmatisk?, i *Tidsskrift för rettsvetenskap*, vol. 188, (2005), s. 649; Olsen, Lena. Rättsvetenskapliga perspektiv, i *Svensk Juristtidning*, (2004), s. 105-107.

²⁶ Sandgren 2005, s. 649; Olsen 2004, s. 111-112; Jareborg, Nils. Rättsdogmatik som vetenskap, i *Svensk Juristtidning*, (2004), s. 8.

uppsatsens frågeställningar genom att med utgångspunkt i rättskälleläran söka svaret på problemfrågeställningarna med hjälp av lagstiftning, lagförarbeten, rättspraxis och juridisk doktrin.²⁷ Med rättskälleläran åsyftas den rättskälleuppfattning som är vanlig inom den juridiska praktiken och som utgår från ett hierarkiskt rangordningssystem vad gäller lagstiftning, förarbeten, praxis och juridisk doktrin där lagen anses ha mer tyngd än förarbeten och så vidare.²⁸ I uppsatsens analyserande delar tillämpas ett kritiskt analytiskt perspektiv på rätten, vilket är ett vanligt förekommande perspektiv att tillämpa i rättsvetenskapliga arbeten.²⁹ Begreppet kritiskt analytiskt perspektiv syftar i uppsatsen på att kritiskt granska den gällande rätten.³⁰ Med gällande rätt syftas på den rätt som motsvarar innehållet i lagen och prejudikatinstansernas avgöranden.³¹

Enligt Jareborg hindrar inte den rättsdogmatiska metoden att man vid den rättsdogmatiska argumentationen vidgar perspektivet genom att gå utanför vad som beskrivs som gällande rätt.³² Sandgren³³ har dock kritiserat användningen av begreppet rättsdogmatik när praktiken innehåller förhållandevis fri argumentation. Detta eftersom han menade att det i sådana fall förefaller missvisande att kalla denna metod för dogmatisk.³⁴ Jarlborg menade dock att det inte är problematiskt att använda begreppet rättsdogmatisk metod eftersom en förutsättningslös vetenskap som är fri från värderingar är en omöjlighet.³⁵

1.6.2 Uppsatsens diskursanalytiska del

I uppsatsens del III behandlas resultatet från diskursanalysen. Faircloughs kritiska diskursanalys har valts som diskursanalytisk metod eftersom den anses vara en av de mest beprövade och utvecklade inom kritisk diskursanalys.³⁶

Kritisk diskursanalys är ett verktyg för att analysera vilka diskurser som reproduceras i texter.³⁷ Diskursanalysen utgör därmed ett verktyg för att kunna besvara uppsatsens syfte, det vill säga att utreda hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättstillämpningen. Vidare menar jag att den kritiska diskursanalysen fungerar som ett kompletterande kritiskt synsätt

---

²⁷ Kleineman 2013, s. 21, 44; Sandgren 2005, s. 648, 649.

²⁸ Sandgren 2005, s. 648, 651.

²⁹ Sandgren 2005, s. 652.

³⁰ Sandgren 2005, s. 652.

³¹ Sandgren 1995/96, s. 732.

³² Jareborg 2004, s. 4.

³³ Claes Sandgren, professor i civilrätt vid både Umeå universitet och Stockholms universitet.

³⁴ Sandgren 2005, s. 655-656.

³⁵ Jareborg 2004, s. 4, 6.

³⁶ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000, s. 66.

³⁷ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 66-70.

till den rättsdogmatiska metoden i uppsatsen. Detta eftersom den rättsliga analysen söker svaret på frågan vad gällande rätt är, medan den kritiska diskursanalysen riktar in sig på *hur* rätten är konstruerad.³⁸

Som en del av Faircloughs modell för kritisk diskursanalys ingår att tillämpa en samhällsvetenskaplig teori för en fördjupad analys.³⁹ Diskursanalysen kompletteras därför med ett genusperspektiv. Perspektivet utgår från Hirdmans teori om genussystemet som är välutvecklad och erkänd inom svensk rätts- och genusforskning.⁴⁰

1.6.3 Uppsatsens tillvägagångssätt

I uppsatsens del II, som behandlar fridskränkingsbestämmelsen, har tillvägagångssättet varit att genom tillämpning av rättsdogmatisk metod studera och analysera rättskällor erkända av rättskälleläran med målsättningen att fastställa gällande rätt och undersöka hur fridskränkingsbestämmelsen tillämpas.

Till uppsatsens del III har rättsfall valts ut och sedan analyserats genom tillämpning av diskursanalys. Diskurserna har sedan relaterats till Hirdmans teori om genussystemet samt till den rättsliga kontexten. En mer precis presentation av tillvägagångssättet för diskursanalysen finns i avsnitt 1.8 och 3.1.1.

1.7 Socialkonstruktivistisk teori

Socialkonstruktivistisk teori, som den diskursanalytiska metoden bygger på, grundas på ett kritiskt förhållningssätt till de föreställningar om världen som människor tar för givna. Objektiv kunskap och sanningar anses enligt socialkonstruktivistisk teori inte existera eftersom det sättet på vilket människor förstår världen filtreras genom kulturella och historiska föreställningar. Dessa kulturella och historiska föreställningar som präglar människors sätt att förstå världen konstrueras och reproduceras dagligen genom sociala interaktioner, såsom genom hur vi talar.⁴¹ Genom den dagliga interaktionen mellan människor skapas och reproduceras kulturella och historiska representationer av verkligheten som sedan används som tolkningshjälp för att skapa en förståelse för världen.⁴²

---

³⁸ Andersson, Håkan. Postmoderna och diskursteoretiska verktyg inom rätten, i *Juridisk metodlära*, Fredric Korling och Mauro Zaboni (red.), s. 343-369, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 346-347.

³⁹ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76.

⁴⁰ Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria. *Genusrättsvetenskap*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 137-138.

⁴¹ Burr, Vivien. *Social constructionism*, Third edition., Routledge, London, 2015, s. 2-5.

⁴² Burr 2015, s. 10-11.

Slutligen utgår socialkonstruktivistisk teori från att den socialt konstruerade representationen av världen får sociala konsekvenser genom att kunskapsproduktionen påverkar hur människor handlar. Detta eftersom en bestämd social konstruktion om hur något ska förstås påverkar vilka handlingar som anses naturliga och vilka som anses otänkbara.⁴³

1.8 Diskursbegreppet och Faircloughs tredimensionella modell

Ordet diskurs kan beskrivas som ett bestämt sätt att förstå världen. Diskurser utgör därmed representationer av verkligheten som påverkar människors förståelse av världen. Diskurserna påverkar människors syn på omvärlden och i ett senare led hur människor väljer att handla. Detta gör att diskurserna får sociala konsekvenser.⁴⁴

I uppsatsen tillämpas Faircloughs tredimensionella modell för diskursanalys. Utifrån Faircloughs modell ska texten som är föremål för diskursanalysen analyseras utifrån tre dimensioner. Den första ser till texten rent lingvistiskt, med andra ord ska denna del av analysen fokusera på vokabulär, förhållandet mellan textens aktörer samt hur de framställs. Den andra fokuserar på den diskursiva praktiken, vilket innebär att fokus är på vilka diskurser som artikuleras i konsumtionen eller produktionen av texten.⁴⁵ Slutligen ska analysen enligt den tredje dimensionen fokusera på den sociala praktiken. Denna del ska kartlägga förbindelsen mellan de konstaterade diskurserna och upprätthållandet av den sociala ordningen, det vill säga mellan hur samhället är organiserat. I denna del ska en samhällsvetenskaplig teori tillämpas för att relatera resultaten från diskursanalysen med den samhälleliga kontexten i syfte att utreda hur diskurserna förhåller sig till samhällets (makt)strukturer och diskursordning.⁴⁶ Med diskursordning menas de diskurser som används inom en viss social institution i samhället. Enligt Faircloughs synsätt råder det en ständig kamp inom diskursordningen eftersom de rådande diskurserna ifrågasätter eller reproducerar den dominerande diskursen inom diskursordningen och därmed även de rådande maktförhållandena.⁴⁷

---

⁴³ Burr 2015, s. 5.

⁴⁴ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 7, 12, 15-16.

⁴⁵ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76, 85-90.

⁴⁶ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76, 90-91.

⁴⁷ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 76-81.

1.9 Hirdmans genussystem

I den tredje dimensionen av Faircloughs diskursanalytiska modell som kallas social praktik ska resultaten från diskursanalysen relateras till en samhällsvetenskaplig teori.⁴⁸ Den teori som tillämpas är Yvonne Hirdmans⁴⁹ beskrivning av samhällets *genussystem*.⁵⁰

Genussystemet är en grundläggande ordning som strukturerar samhället utifrån kön. Den första av genussystemets två bärande pelare är att mannen utgör normen för vad som anses allmänmänniskt och normalt. Den andra pelaren är vad som i uppsatsen kallas isärhållandets princip. Isärhållandets princip innebär att kvinnligt och manligt ska hållas åtskilt och inte blandas. Denna ordning genomsyrar samhällets ordning genom att den strukturerar både sysslor såsom arbetsfördelningen mellan könen men även föreställningar om vad som anses kvinnligt respektive manligt. Generella drag för isärhållandets princip är att den bygger på dikotomier där det manliga framställs som positivt och det kvinnliga som negativt. Den exploaterar även biologiska olikheter.⁵¹

Hirdman menar att genusskapandet sker genom att människor lär sig hur de ska bete sig som män eller kvinnor genom samhällets *genuskontrakt*. Genuskontraktet existerar på tre nivåer: genom samhällets kulturella överlagringar (historiska genuskodade tankefigurer), social integration (könsuppdelad arbetsdelning och institutioner) och socialisering (social inlärning).⁵² Genom genuskontraktet lär sig människor hur de ska bete sig i samhället utifrån deras kön. Genuskontraktet reglerar allt ifrån arbetsfördelning till hur könen ska förhålla sig till varandra i kärleksrelationer.⁵³ Genussystemet och mäns sociala dominans över kvinnor reproduceras därmed bland annat genom genuskontraktet, den manliga normen och genom isärhållningens princip i ett system som verkar både på en kulturell mer abstrakt nivå, institutionell nivå och på en individuell nivå genom socialisering.⁵⁴

1.10 Forskningsläge

Fridskränkningens bestämmelsen är relativt obehandlad inom straffrättsvetenskaplig forskning, särskilt vad gäller grov fridskränkning där förövaren är en kvinna och den utsatta är en man

---

⁴⁸ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76, 90-91.

⁴⁹ Yvonne Hirdman, professor emeritus vid Arbetslivsinstitutet och Historiska institutet vid Stockholms universitet.

⁵⁰ Hirdman, Yvonne. Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, no. 3, (1988): s. 49-63, s. 51-52.

⁵¹ Hirdman, Yvonne. Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, no. 3, (1988): s. 49-63, s. 51-52.

⁵² Hirdman 1988, s. 52-53.

⁵³ Hirdman 1988, s. 54.

⁵⁴ Hirdman 1988, s. 57, 59.

i en nära relation.⁵⁵ Burman tar i sin avhandling upp fridskränkingsbrotten i en del av hennes studie om straffrättens förmåga att producera jämställdhet. Burmans avhandling, som har varit en betydande metodologisk och teoretisk inspirationskälla för denna uppsats, behandlar bland annat frågan hur förövare, brottsoffer och våld konstrueras i rättsfall om grov kvinnofridskränkning. I avhandlingen kom Burman bland annat fram till att domstolen gör en moralisk bedömning av brottsoffrets beteende och agerande vilket kan göra att mannens skuld för våldet anses minska. Om brottsoffret till exempel bidrar till att paret har en konfliktfylld relation genom att gräla med gärningsmannen finns det därmed straffrättsliga förutsättningar för att betrakta gärningsmannen som mindre ansvarig för gärningarna.⁵⁶

Anderssons avhandling syftar till att analysera fridskränkingsbrottens rättsliga konstruktion och att identifiera eventuella problem som lagkonstruktionen kan medföra. I avhandlingen kommer Andersson bland annat fram till att brottskonstruktionen med en specifik brottskatalog innebär begränsningar vad gäller möjligheten att beakta den utsattas hela situation, vilket gör att lagstiftningen inte kan anses fånga samhällsproblemet fullt ut. Andersson kommer även fram till att män och barn riskerar att bli osynliggjorda som brottsoffer då bestämmelsen infördes med utgångspunkt i mäns våld mot kvinnor.⁵⁷

Vidare tar Berglund i sin avhandling *Straffrätt och kön* upp kvinnofridskränkning från ett genusperspektiv och problematiserar straffrättens konstruktion av kränkning.⁵⁸ Diesen och Diesen har behandlat kvinnomisshandel som en del av en studie om den rättsliga hanteringen av övergrepp mot kvinnor och barn.⁵⁹ Lernestedt har i flera verk problematiserat fridskränkingsbestämmelsens strukturella konstruktion och har behandlat rekviritet ägnat att allvarligt skada självkänslan i en festskrift till Christian Diesen.⁶⁰ Vidare har Ulväng diskuterat fridskränkingsbrottens förhållande till konkurrensläran.⁶¹ Wennberg problematiserar brottskonstruktionen kvinnofridskränkning i en artikel i *Svensk Juridisk Tidskrift*.⁶² Larsson och Asp har behandlat kvinnors rätt till nödvärn i våld i nära relationer.⁶³

---

⁵⁵ Andersson 2016, s. 49-54.

⁵⁶ Burman 2007, s. 47-49, 392-394.

⁵⁷ Andersson 2016, s. 312-313, 315-318.

⁵⁸ Berglund, Kerstin. *Straffrätt och kön*, Iustus, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, Uppsala, 2007, s. 15-21, 37-38. 319-328.

⁵⁹ Diesen och Diesen 2013, s. 13-18, 302-329.

⁶⁰ Se till exempel Lernestedt, Claes. *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Diss. Stockholm: Univ., Uppsala, 2003; Lernestedt, Claes. *Likhet inför lagen: rättsfilosofiska perspektiv*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015; Lernestedt, Claes. *Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet 'ägnat att' vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a*, i s. 21-80, i *Festskrift till Christian Diesen*, Andersson, Simon & Lainpelto, Katrin (red.), 1. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2014.

⁶¹ Ulväng, Magnus. *Brottslighetskonkurrens: om relationer mellan regler och fall*, Iustus, Uppsala, 2013.

⁶² Wennberg, Suzanne. *Grov kvinnofridskränkning – en problematisk brottskonstruktion*, i *Svensk Juristtidning*, (2000): s. 792-804.

⁶³ Larsson, Monica. *Kvinnors rätt till nödvärn*, i *Svensk Juristtidning*, (2002): s. 668-685; Asp, Petter. *Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv*, i *Lika inför lagen?*, Görel Granström (red.), s. 85-108, Iustus, Uppsala, 1999.

Slutligen har Burman behandlat närståenderekvisitet enligt NJA 2004 s. 97 i en artikel i *Juridisk Tidskrift*.⁶⁴

---

⁶⁴ Burman, Monica. Begreppet närstående vid våld i nära relationer – en lagtolkning av HD i lagens anda, i *Juridisk Tidskrift*, no. 1, (2005/06): s. 133–144.

II FRIDSKRÄNKNINGSBESTÄMMELSEN

2.1 Inledande anmärkningar

I denna del av uppsatsen presenteras fridskränkingsbestämmelsens utformning, rekvisit och tillämpning utifrån lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin.

Inledningsvis redogörs för fridskränkingsbestämmelsen och vem som omfattas av denna. Därefter presenteras en redogörelse om bestämmelsens brottskonstruktion, rekvisit och vissa särskilda förutsättningar som måste vara uppfyllda för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Slutligen presenteras rättspraxis från HD och publicerade fall från hovrätterna⁶⁵.

2.2 Den nuvarande bestämmelsen

Den nuvarande lydelsen av 4 kap. 4 a § BrB är som följer:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

Fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på fall där gärningsmannen utsatt en närstående person för brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud.⁶⁶

2.3 Vem som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen

Fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på brottsliga gärningar som begås mot en närstående eller tidigare närstående person till gärningsmannen. Med

---

⁶⁵ Skälen till varför även publicerade rättsfall från hovrätterna inkluderas anges i avsnitt 1.5.1.

⁶⁶ 4 kap. 4 a § BrB.

begreppet "närstående eller tidigare närstående person", jfr 4 kap. 4 a § BrB, avses i första hand någon som gärningsmannen har eller har varit i ett förhållande med, till exempel någon som gärningsmannen bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden eller som gärningsmannen är eller har varit gift med. Andra personer som också omfattas av närstående-begreppet är till exempel gärningsmannens barn, styvbarn, syskon, föräldrar eller en annan nära släkting. I normalfall har den person som räknas som närstående vid någon tidpunkt bott tillsammans med gärningsmannen.⁶⁷

Om gärningsmannen är en man och har utsatt en kvinna som han är eller har varit gift med, eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska gärningarna istället rubriceras som grov kvinnofridskränkning, jfr 4 kap. 4 a § 2 st. BrB. Tanken bakom den särskilda brottsrubriceringen är att uppmärksamma det strukturella problemet med mäns våld mot kvinnor.⁶⁸ Fridskränkingsbestämmelsens andra stycke ska därmed enbart tillämpas på sådana fall som kan anses utgöra ett typiskt kvinnofridsbrott.⁶⁹ I övriga fall som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen ska gärningarna rubriceras som grov fridskränkning⁷⁰.

2.4 Fridskränkingsbestämmelsens brottskonstruktion

Fridskränkingsbestämmelsen innebär att den som har begått brottsliga gärningar mot någon närstående eller tidigare närstående person, kan dömas för något av fridskränkingsbrotten istället för var och en av gärningarna. Syftet med brottskonstruktionen är möjligheten att i bedömningen kunna ta hänsyn till den utsattas hela situation. Tanken med lagbestämmelsen är även att brottsliga gärningar som utgör ett led av en systematisk kränkning av en närstående person kan bedömas som en helhet. Genom att gärningarna beaktas som en helhet kan de tillsammans bedömas som ett allvarigare brott än om gärningarna istället hade bedömts var för sig.⁷¹

---

⁶⁷ Prop. 1997/98:55, s. 132; 4 kap. 4 a § BrB.

⁶⁸ Prop. 1997/98:55, s. 83, 134-135; SOU 1995:60, s. 23.

⁶⁹ Prop. 1997/98:55, s. 134-135.

⁷⁰ När straffbudet grov fridskränkning nämns i uppsatsen syftas enbart på heterosexuellt relationsvåld, för mer information se avsnitt 1.2.

⁷¹ Prop. 2012/13:108, s. 8-9, 11; Prop. 1998/99:145 Ändring av fridskränkingsbrotten, s. 6; Prop. 1997/98:55, s. 83.

2.4.1 Gärningar som omfattas av bestämmelsen

Enligt brottsbeskrivningen för 4 kap. 4 a § BrB krävs att det rör sig om flera brottsliga gärningar för att grov kvinnofridskränkning eller grov fridskränkning ska kunna föreligga. Detta framkommer av bestämmelsens lydelse.⁷² Enligt 4 kap. 4 a § BrB utgörs de brottsliga handlingarna av de gärningar som omfattas av brottsbeskrivningarna enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. BrB eller enligt 24 § lagen om kontaktförbud.⁷³ De gärningar som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen beskrivs närmare nedan.

2.4.2 Gärningar som typiskt sett innebär ett angrepp på integriteten

Utgångspunkten är att fridskränkingsbestämmelsen ska omfatta gärningar som typiskt sett utgör ett direkt angrepp på den utsattes personliga integritet eller som typiskt sett kan anses ingå i en systematisk kränkning av en närstående.⁷⁴ Gärningar som innebär ett brott mot liv eller hälsa (3 kap. BrB), brott mot frihet och frid (4 kap. BrB) och sexualbrott (6 kap. BrB), är alla brott som typiskt sett innebär ett angrepp på den personliga integriteten och som därför är brottstyper som faller in under fridskränkingsbestämmelsen. Som exempel på sådana gärningar som kan omfattas av 3, 4 och 6 kap. BrB är misshandel, ofredande, olaga hot, sexuella övergrepp och olaga tvång, det vill säga brott som typiskt sett utgör en kränkning av den personliga integriteten. Även skadegörelsebrott enligt 12 kap. BrB där en person förstör eller skadar en närståendes personliga egendom kan innefattas av 4 kap. 4 a § BrB. Skadegörelse som typiskt sett innefattas är till exempel om fotografier som innehar ett stort affektionsvärde förstörs eller om skadegörelsen kan anses utgöra en direkt kränkning av den utsattes integritet.⁷⁵

I de allra flesta fall kan det förutsättas att de brottsliga gärningar som innefattas av ett åtal om grov kvinno- eller fridskränkning utgör en kränkning av den närstående personens integritet. Om åtalet mot förmodan innefattar en gärning som faller in under bestämmelsen men som inte kan anses utgöra en kränkning av integriteten, eller inte bedöms vara ägnad att allvarligt skada personens självkänsla, ska gärningen bedömas som en enskild

---

⁷² Prop. 1997/98:55, s. 131.

⁷³ Prop. 2012/13:108, s. 21.

⁷⁴ Prop. 2012/13:108, s. 13.

⁷⁵ Prop. 2012/13:108, s. 9, 14; Prop. 1997/98:55, s. 79, 131.

gärning.⁷⁶ Detta innebär att gärningar som främst syftar till att skydda andra syften, som till exempel rena förmögenhetsbrott, inte ska omfattas av bestämmelsen.⁷⁷

2.4.3 Överträdelse av kontaktförbud

Enligt 4 kap. 4 a § BrB kan den brottsliga handlingen även utgöras av en handling som faller in under 24 § lagen om kontaktförbud⁷⁸. Enligt 24 § lagen om kontaktförbud döms en person för överträdelse av kontaktförbud om personen brutit mot ett sådant förbud. I ringa fall ska inte dömas till ansvar. Överträdelse av kontaktförbud omfattas av fridskränkingsbestämmelsen eftersom brottstypen kan innebära ett direkt angrepp på den personliga integriteten hos den utsatta. En kränkning av den personliga integriteten kan typiskt sett även innebära att självkänslan hos den drabbade skadas allvarligt.⁷⁹

Enligt 1 § lagen om kontaktförbud innebär ett kontaktförbud ett förbud för en person att besöka, följa efter eller att på andra sätt ta kontakt med en annan person. Kontaktförbud mot en person kan meddelas om det på grund av särskilda omständigheter föreligger en risk för att personen ifråga kommer att förfölja, begå brottsliga handlingar mot, eller på annat sätt trakassera den som förbudet syftar till att skydda. Vid bedömningen av om en sådan risk föreligger ska särskilt beaktas om personen som förbudet i så fall ska gälla emot har begått brottsliga handlingar mot någon persons liv, hälsa, frid eller frihet. Ett kontaktförbud får enbart meddelas om skälen för ett förbud väger upp det intrång eller men i övrigt som drabbar personen som förbudet meddelas mot. Ett utfärdat kontaktförbud gäller inte mot kontakter som är uppenbart befogade med hänsyn till särskilda omständigheter.⁸⁰

Ett kontaktförbud får även enligt 1 a § lagen om kontaktförbud även avse förbud mot en person att uppehålla sig i den bostad som personen brukar gemensamt med den som ska skyddas. Det är även enligt 2 § möjligt att utvidga kontaktförbudet till att även gälla förbud mot att uppehålla sig i närheten av en annan persons arbetsplats, bostad eller annat ställe där personen som ska skyddas brukar vistas.⁸¹

---

⁷⁶ Prop. 2012/13:108, s. 21-22; Prop. 1997/98:55, s. 133; Prop. 1998/99:145, s. 12.

⁷⁷ Prop. 2012/13:108, s. 13.

⁷⁸ SFS 1988:688, *Lag om kontaktförbud*. Stockholm: Justitiedepartementet.

⁷⁹ Prop. 2012/13:108, s. 13.

⁸⁰ 1 §, lag om kontaktförbud.

⁸¹ 1 a § och 2 §, lag om kontaktförbud.

2.5 Rekvisiten upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan

Enligt 4 kap. 4 a § BrB krävs inte enbart att de enskilda brottsbeskrivningarna är uppfyllda för respektive gärning för att tillämpa fridskränkingsbestämmelsen. Det krävs även att var och en av gärningarna ska ha utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet och att gärningarna ska varit ägnade att på ett allvarligt sätt skada brottsoffrets självkänsla.⁸² Dessa rekvisit beskrivs närmare nedan.

2.5.1 Led i en upprepad kränkning

Lydelsen enligt bestämmelsen 4 kap. 4 a § 1 st. BrB ”om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet” syftar på att det för straffansvar är tillräckligt om var och en av gärningarna tillsammans har utgjort led i en upprepad kränkning.⁸³

Enligt motiven till bestämmelsens införande är de gärningar som faller in under upprepad kränkning de gärningar som utgör ett angrepp på den personliga integriteten hos den utsatta personen och som upprepas vid flera tillfällen.⁸⁴ Hur rekvisitet upprepad kränkning närmare ska preciseras ska enligt lagmotiven främst lämnas åt rättstillämpningen att avgöra. Viss vägledning har dock lämnats i lagmotiven.⁸⁵

Lagkonstruktionen enligt 4 kap. 4 a § BrB innebär att även om varje gärning straffbeläggs för sig ska de också bedömas i ett sammanhang, nämligen om gärningarna tillsammans har utgjort ett led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet.⁸⁶ Det handlar med andra ord om att bedöma om gärningsmannens handlande utgör ett mönster.⁸⁷ Hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses upprepad beror på hur allvarliga de begångna gärningarna är. Bedömningen ska därmed ske med utgångspunkt i varje gärnings karaktär. Bedömningen blir till följd av detta att ju allvarligare en gärning anses

---

⁸² Prop. 2012/13:108, s. 9, 14.

⁸³ Prop. 1998/99:145, s. 13.

⁸⁴ Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁸⁵ Prop. 1998/99:145, s. 12.

⁸⁶ Prop. 1997/98:55, s. 132.

⁸⁷ Prop. 1997/98:55, s. 132-133; Prop. 1998/99:145, s. 12.

vara, desto färre gärningar ska krävas för att kränkningen ska anses upprepad.⁸⁸

Vid en bedömning av om gärningarna utgör en upprepad kränkning ska därmed inte enbart hänsyn tas till antalet gärningar och dess frekvens, utan den utsattas hela situation ska också tas i beaktande. Detta eftersom syftet med fridskränkingsbestämmelsen är att det ska vara möjligt att ta hänsyn till den utsattes hela situation, då det allvarliga med situationen är att kränkningen upprepas. Av detta följer att det ska krävas mindre för att uppfylla rekvisitetet om den utsatta är ett barn eller om personen befinner sig i en särskilt utsatt situation.⁸⁹

2.5.2 Gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla

För straffansvar enligt 4 kap. 4 a § BrB krävs även att gärningarna som är uppe till bedömning är ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla.⁹⁰ Kravet innebär en kvalificering av gärningarna eftersom det krävs att de begångna gärningarna i en sammanvägd bedömning kan kvalificeras som gärningar som typiskt sett är av en sådan natur att de allvarligt skadar självkänslan.⁹¹

Typiskt sett brukar de brott som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen och som bedöms utgöra integritetskränkningar också innebära en kränkning av självkänslan. För straffansvar krävs dock att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada självkänslan. Vad avser mer lindriga brott kan gärningarna anses ägnade att allvarligt skada självkänslan om gärningarna ingår i ett mönster som tillsammans leder till att personen bryts ned. Vad som avses med lydelsen "ägnade att" enligt bestämmelsen 4 kap. 4 a § 1 st. BrB är att det räcker att gärningarna *typiskt sett* leder till att självkänslan skadas allvarligt. Med andra ord behövs det inte att i det enskilda fallet bevisa att självkänslan skadades allvarligt.⁹²

---

⁸⁸ Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁸⁹ Prop. 1997/98:55, s. 132-133; Prop. 1998/99:145, s. 12; Prop. 2012/13:108, s. 10.

⁹⁰ Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁹¹ Prop. 2012/13:108, s. 9.

⁹² Prop. 2012/13:108, s. 21; Prop. 1997/98:55, s. 133.

2.5.3 Upprepad kränkning enligt doktrinen

Nilsson⁹³ menade att med beaktande av att grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning omfattar ett stort antal olika brottstyper som tillsammans kan kombineras på olika sätt är det svårt att exakt fastslå hur många gärningar som krävs för att uppfylla rekvisitet upprepad kränkning. Vidare konstaterade Nilsson att praxis inte heller ger någon entydig eller klar bild över hur många gärningar som krävas för att uppfylla rekvisitet upprepad kränkning. Han konstaterade vidare att det med utgångspunkt i bestämmelsens lydelse "gärningar" åtminstone bör krävas två gärningar.⁹⁴ Nilsson, liksom Burman menade dock att det enligt juridiska litteraturen i allmänhet uttalas att det krävs minst tre gärningar för att det ska vara fråga om en upprepad kränkning.⁹⁵ Berggren⁹⁶ med flera var inne på delvis samma linje eftersom de menade att det för att vara fråga om en upprepad kränkning måste krävas fler än två gärningar. Hur många gärningar som krävs för att gärningarna ska anses utgöra en upprepad kränkning får bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär.⁹⁷

2.5.4 Allvarlig kränkning av självkänslan enligt doktrinen

Kravet på att gärningarna *allvarligt* ska skada självkänslan innebär enligt Burman en viss kvalificering av gärningarna. Detta eftersom att de gärningar som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen är gärningar som typiskt sett skadar självkänslan hos den utsatta. Burman menade dock att lagmotiven inte ger några närmare anvisningar för hur rekvisitet ska bedömas förutom vad gäller mer lindriga brott. För mer lindriga brott ska enligt lagmotiven rekvisitet anses uppfyllt om gärningen ingår i en struktur av andra gärningar som leder till att den utsatta personen bryts ned.⁹⁸ Andersson⁹⁹ menade att rekvisitet ägnad att allvarligt skada självkänslan främst ska bedömas med utgångspunkt i gärningarnas kontext.¹⁰⁰

---

⁹³ Göran Nilsson, hovrättsråd vid Svea Hovrätt.

⁹⁴ Nilsson, Göran. *Brottsbalk* (1 mars 2015, Lexino), kommentaren till 4 kap. 4 a § BrB, not 2.3.3.

⁹⁵ Nilsson 2015, not 2.3.3; Burman 2007, s. 188.

⁹⁶ Nils-Olof Berggren, f d justitieombudsman och hovrättslagman vid Hovrätten för Västra Sverige.

⁹⁷ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik. *Brottsbalken m.m. \ 4 kap. Om frihet och frid* (10 maj 2016, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 4 a § BrB., under rubriken "Upprepad kränkning".

⁹⁸ Burman 2007, s. 190-192; Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁹⁹ Malou Andersson, doktorand i straffrätt vid Stockholms universitet.

¹⁰⁰ Andersson 2016, s. 307, 309.

2.6 Tidssambandet

Brottskonstruktionen grov kvinnofridskränkning består av flera enskilda brottsliga gärningar som ska ha skett under en viss begränsad tid. För att en upprepad kränkning ska föreligga krävs därför inte enbart att det rör sig om flera gärningar utan att det också finns ett tidsmässigt samband mellan gärningarna. Om flera gärningar har begåtts men att lång tid har förflutit emellan kan det därmed medföra att rekvisitet upprepad kränkning inte är uppfyllt.¹⁰¹

2.7 Subjektiva kravet

Som vanligt krävs uppsåt för straffansvar. För rekvisitet upprepad kränkning, vilket är ett objektiva brottsrekvisit, krävs att gärningsmannens uppsåt täcker de faktiska omständigheterna som faller in under det objektiva brottsrekvisitet.¹⁰² Detta krävs dock inte att gärningsmannen har haft uppsåt att kränka den utsattas integritet.¹⁰³

Vad gäller rekvisitet att gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den utsatta, krävs därmed inte heller att gärningsmannen haft uppsåt att allvarligt skada självkänslan hos den utsatta. Istället är det tillräckligt för straffansvar att gärningsmannens uppsåt täcker de faktiska omständigheterna. Detta innebär att om gärningsmannen har haft uppsåt till de faktiska omständigheterna som läggs till grund för bedömningen är det sedan upp till domstolen att bedöma om gärningarna inneburit en kränkning av integriteten och om gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den utsatta. Den bedömningen sker utan hänsyn till gärningsmannens egna värderingar eller syfte med gärningarna.¹⁰⁴

2.8 Närstående eller tidigare närstående enligt rättspraxis

NJA 2004 s. 97

I NJA 2004 s. 97 som gällde ett åtal om grov kvinnofridskränkning var rättsfrågan om

---

¹⁰¹ Nilsson 2015, not 2.3.3, NJA 2003 s. 144; NJA 2004 s. 437.

¹⁰² Prop. 1997/98:55, s. 133-134; Berggren m.fl. 2016, under rubriken ”Upprepad kränkning”.

¹⁰³ Prop. 1997/98:55, s. 133-134.

¹⁰⁴ Prop. 1997/98:55, s. 133-134.

målsäganden enligt 4 kap. 4 a § 1 st. BrB var att betrakta som närstående till den tilltalade.¹⁰⁵

Mannen uppgav i målet att de blev ett par för cirka två år sedan. Under den tiden de var tillsammans sov de växelvis hos varandra, lagade mat tillsammans, men de hade ingen gemensam ekonomi. Mannen uppgav också att de förvarade underkläder hos varandra och han hade en tv som stod i hennes lägenhet. Kvinnan menade att de träffats för första gången under sommaren år 2000 och de blev ett par efter ett par veckor. Hon menar att de har varit tillsammans under cirka ett och ett halvt till två år och att de under den tiden har sovit över hos varandra och lagat mat tillsammans. Under deras förhållande har mannen misshandlat henne vid ett flertal tillfällen och även hotat henne vid ett tillfälle.¹⁰⁶

HD konstaterade med bakgrund till motivuttalandena att begreppet närstående enligt 4 kap. 4 a § BrB kan antas innefatta fall där två parter har levt i en fast parrelation under förutsättning att relationen har präglats av ”en praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet”¹⁰⁷. HD konstaterar dock att omständigheter som talar emot en sådan tolkning är lydelsen i andra stycket av bestämmelsen, 4 kap. 4 a § 2 st. BrB, som lätt kan uppfattas som en uttömmande reglering för fall som handlar om kränkningar som begåtts av en man mot en kvinna som han har varit eller är gift med eller som han bott eller bor med under äktenskapsliknande förhållanden. Det kan även enligt HD argumenteras för att bestämmelsen i andra stycket rörande gifter och sambos skulle bli i det närmaste meningslös om fall som inte faller in under lydelsen i andra stycket istället skulle kunna inordnas under bestämmelsens första stycke och i och med det bestraffas under samma straffskala.¹⁰⁸

Med anledning av oklarheten i lagmotiven avseende uppbyggnaden av bestämmelsen menar HD att bestämmelsens allmänna syfte ska läggas till grund för tolkningen av begreppet närstående. HD konstaterar att den särskilda brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning enligt lagmotiven har varit att synliggöra omfattningen av mäns våld mot kvinnor i parrelationer samt att betona att det rör sig om en särskild form av kränkning. I lagmotiven uttalas också att syftet med regleringen är att upprepade kränkningar i nära relationer ska ges en lämpligare brottsrubricering och ett lämpligare straffvärde än innan införandet av fridskränkingsbestämmelserna. Därför menar HD att det saknas skäl att anta att regleringen i 4 kap. 4 a § 2 st. BrB syftar till att begränsa paragrafens första stycke mer än att fall som direkt faller in under andra stycket ska bedömas som grov

---

¹⁰⁵ NJA 2004 s. 97.

¹⁰⁶ NJA 2004 s. 97.

¹⁰⁷ NJA 2004 s. 97, s. 105.

¹⁰⁸ NJA 2004 s. 97.

kvinnofridskränkning. Därför menar HD att begreppet närstående enligt 4 kap. 4 a § 1 st. BrB även måste anses innefatta fall där en man har kränkt en kvinna som han lever i en fast parrelation med, om gärningarna som han har utsatt henne för omfattas av bestämmelsens första stycke.¹⁰⁹

2.9 Upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan enligt rättspraxis

NJA 2005 s. 712

Målet rörde både grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Vad avser den grova kvinnofridskränkningen handlade åtalet om att den tilltalade, som är gift och sammanboende med målsäganden, C.G., under perioden 2000 till 2005 utövat våld mot C.G. genom att bland annat misshandla henne vid ett stort antal tillfällen. Avseende den grova fridskränkningen rörde åtalet att den tilltalade bland annat hotat och misshandlat barnen vid flera tillfällen.¹¹⁰

HD konstaterade att grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning grundas på flera preciserade, enskilda och var för sig straffbelagda gärningar. Vidare konstaterade HD att det för straffansvar enligt bestämmelsen krävs att varje gärning har utgjort ett led i en upprepad kränkning av den utsattas integritet och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla. Domstolen påpekade att det kan vara tillräckligt för en fällande dom att förutom några tidsbestämda gärningar som är detaljerat beskrivna, också inkludera gärningar som begåtts under en viss tidsperiod men där tidpunkt, plats och tillvägagångssätt inte är exakt beskrivna för varje gärning.¹¹¹

HD fann vid en samlad bedömning att rekvisiten upprepade kränkning och en allvarlig kränkning av självkänslan båda är uppfyllda för åtalen om grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Vidare konstaterade HD i påföljdsbedömningen att det borde beaktas att C.G:s alkoholkonsumtion vid vissa tillfällen kan ha haft betydelse för hur makarnas bråk utvecklats. HD konstaterade likväl att ansvaret vilar tungt på den tilltalade då han har visat

---

¹⁰⁹ NJA 2004 s. 97.

¹¹⁰ NJA 2005 s. 712.

¹¹¹ NJA 2005 s. 712.

stor hänsynslöshet och begått både grov kvinnofridskränkning mot både C.G. och grov fridskränkning mot barnen under lång tid. Den tilltalade dömdes i målet för både grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning.¹¹²

NJA 2004 s. 437

Målet rörde grov fridskränkning. Föräldrarna till målsäganden - de två tilltalade - konstaterades att under perioden 1 januari 2000 till den 4 november 2003 bland annat ha tilldelat målsäganden flera slag med skaffet på en hammare. De tilltalade konstaterades även ha tilldelat målsäganden flera slag med en sopkvast, dragit målsäganden i håret och tagit strypgrepp om målsägandes hals. Totalt rör det sig om fem tillfällen då de tilltalade bedöms ha agerat tillsammans och i samförstånd, samt att den ena tilltalade, F.X., själv har misshandlat målsäganden vid tre tillfällen bland annat genom att kasta en fjärrkontroll på målsäganden vid flera tillfällen och genom att slå målsäganden med ett skohorn i ansiktet.¹¹³

HD konstaterade att om det har gått lång tid mellan de enskilda kränkningarna kan det medföra att gärningarna ifråga inte kan anses utgöra ett led i en upprepad kränkning. I målet ifråga hade den ena tilltalade, F.X. begått misshandelsbrotten under huvudsakligen 2003 samt en gärning under 2002. Resterande gärningar kunde inte tidsbestämmas. Vad avser den andra tilltalade, L.X. hade alla gärningar begåtts under år 2003. HD bedömde att gärningarna utgjorde ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet. Gärningarna konstaterades även ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. De två tilltalade dömdes för grov fridskränkning.¹¹⁴

NJA 2003 s. 144

I ett mål om grov kvinnofridskränkning prövade HD rättsfrågan om vad som ska anses utgöra en upprepad kränkning. HD konstaterade att det i och med den ändrade lydelsen av 4 kap. 4 a § 1 st. BrB inte längre ställs något formellt krav på en tidigare begången gärning för att döma någon för grov kvinnofridskränkning, utan att det är tillräckligt att de åtalade gärningarna tillsammans har utgjort ett led i en upprepad kränkning av integriteten och varit

---

¹¹² NJA 2005 s. 712.

¹¹³ NJA 2004 s. 437.

¹¹⁴ NJA 2004 s. 437.

ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den utsatta.¹¹⁵

I målet åtalades den tilltalade bland annat för att ha kastat ett glas juice på målsäganden när denne satt med sitt barn i knäet. Den tilltalade åtalades också för att ha knuffat omkull målsäganden, för att ha tagit stryptag om hennes hals samtidigt som han hotade att döda henne, att ha tilldelat målsäganden knytnävsslag vid nack- och axelpartiet och för att ha sparkat henne på skinkan och benen. Händelserna inträffade den 5 juli 2002, den 10 och den 15 september 2002. I övrigt innefattar åtalet att den tilltalade under tiden 2000 till september 2002 uppsåtligen ha tillfogat målsäganden smärta genom att tilldela slag mot hennes kropp vid ett stort antal tillfällen.¹¹⁶

HD konstaterade att det för en upprepad kränkning krävs att det rör sig om flera gärningar med ett tidsmässigt samband. Vidare bedömde domstolen att hur många kränkande gärningar som ska krävas för att rekvisitet upprepad kränkning ska anses uppfyllt ska avgöras med utgångspunkt i gärningarnas karaktär. Ju allvarligare en gärning är desto färre gärningar ska totalt sett krävas för att kränkningen ska anses som upprepad, Domstolen anförde att det har överlämnats åt rättstillämpningen att närmare precisera när kränkningarna ska anses som upprepade.¹¹⁷

HD konstaterade att det har varit fråga om ett flertal övergrepp med ett tidsmässigt samband som klart överstiger gränsen för vad som ska krävas för att gärningarna ska anses som en upprepad kränkning. Domstolen bedömde med beaktande av att övergreppen har varit så många, att rekvisitet upprepad kränkning ska anses uppfyllt. Detta trots att enbart gärningarna den 15 september 2002 som innefattade misshandel och dödshot har varit av allvarligare karaktär.¹¹⁸

HD anförde att bedömningen av om gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla ska utgå från målsägandens hela situation. Domstolen konstaterade att målsäganden nyligen hade flyttat till Sverige, att hon hade dåliga kunskaper i det svenska språket, att hon var hemma om dagarna med sina barn och i övrigt hade begränsade sociala kontakter. Den tilltalade hade istället för att hjälpa målsäganden att komma in i samhället istället utövat kontroll över målsäganden genom att begränsa och i övrigt försöka styra hennes kontakter med omvärlden. HD menade att målsäganden i och

---

¹¹⁵ NJA 2003 s. 144.

¹¹⁶ NJA 2003 s. 144.

¹¹⁷ NJA 2003 s. 144.

¹¹⁸ NJA 2003 s. 144.

med detta var mer eller mindre utlämnad åt den tilltalade. Mot bakgrund av dessa omständigheter konstaterade HD att de kränkningar som den tilltalade utsatte målsäganden för måste anses ha varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning.¹¹⁹

NJA 1999 s. 102

I ett mål om grov kvinnofridskränkning anförde HD att det är möjligt att beakta tidigare lagförda gärningar vid bedömningen av om gärningarna har varit ett led i en upprepad kränkning av personens integritet. Det är möjligt att göra detta utan att det strider mot principen om *ne bis in idem* under förutsättning att den tidigare lagförda gärningen inte ligger till grund för det nya åtalet. De tidigare lagförda gärningarna kan bidra med bakgrund och belysa under vilka förhållanden som de åtalade gärningarna begicks under. Detta kan läggas till grund för kvalificeringen av om de åtalade gärningarna har utgjort ett led i en upprepad kränkning eller inte.¹²⁰

2.10 Upprepad kränkning och allvarlig kränkning av självkänslan enligt rättstillämpningen

RH 2008:7

Rättsfrågan i målet var om gärningarna skulle rubriceras som grov kvinnofridskränkning. Hovrätten konstaterade att bedömningen av hur många gärningar som krävs för att uppfylla rekvisitet ska bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär, ju allvarligare gärningar desto färre gärningar ska behövas för att uppfylla rekvisitet. I det aktuella målet hade den tilltalade vid ett tillfälle gett målsäganden en örfil, vid ett tillfälle utdelat ett hårt slag med bältet över hennes lår och skickat tre sms där han hotat att misshandla henne. Hovrätten menade att det visserligen har varit fråga om ett flertal kränkande gärningar men att gärningarna har ägt rum under en väldigt begränsad tidsperiod – endast två dagar. Domstolen konstaterade också att kränkningarna bestående av slaget med bältet och de tre sms:en alla har motiverats av samma faktor – att den tilltalade varit arg över att målsäganden inte kom hem från sin vän. Vidare menade domstolen att enbart misshandeln

---

¹¹⁹ NJA 2003 s. 144.

¹²⁰ NJA 1999 s. 102.

med bältet kan anses vara av allvarigare slag. Därför menade hovrätten att de kränkande övergreppen inte har varit av en sådan karaktär och omfattning att rekvisitet upprepad kränkning kan anses uppfyllt. Hovrätten framhöll omständigheten att den tilltalade i sitt handlande har drivits av föreställningen att män ska vara överordnade kvinnor inte ändrar den bedömningen.¹²¹

RH 2004:48

Rättsfrågan i hovrätten var om gärningarna skulle rubriceras som grov kvinnofridskränkning. Brottsligheten som den tilltalade hade gjort sig skyldig till var att han hotat att skjuta målsäganden, att bränna ner deras gemensamma hus och hotat att döda familjen om hon inte skulle komma tillbaka till honom. Han hade även gjort sig skyldig till ofredande då han under en period på ungefär fyra månader ringt målsäganden uppemot 25 samtal per dygn.¹²²

Domstolen konstaterade att det för grov kvinnofridskränkning krävs att gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet samt att gärningarna varit ägnade att allvarligt kränka självkänslan. Hovrätten menade, med hänvisning till NJA 2003 s. 144, att rekvisiten ska bedömas dels utifrån gärningarnas karaktär, dels utifrån målsägandens situation. Vid bedömningen ska enligt hovrätten beaktas att målsäganden och den tilltalade har genomgått en uppslitande skilsmässoprocess med många konfrontationer där parterna har varit ungefär lika aggressiva och aktiva, samt att den tilltalade även har haft ekonomiska bekymmer. Vidare konstaterade hovrätten att den tilltalade aldrig har brukat våld mot målsäganden, samt att brottsligheten som han har begått inte varit i form av särskilt allvarliga gärningar. Därför menade domstolen att målsäganden främst torde ha upplevt den tilltalades beteende som skrämmande på grund av den tilltalades psykiska ohälsa. Hovrätten konstaterade med beaktande av relationen som den tilltalade och målsäganden har haft, att gärningarna inte kan anses ha varit typiskt ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla, utan att de istället skett med anledning av konflikten mellan parterna. Därför bedömde hovrätten att gärningarna inte ska rubriceras grov kvinnofridskränkning utan istället som olaga hot och ofredande.¹²³

---

¹²¹ RH 2008:7.

¹²² RH 2004:48.

¹²³ RH 2004:48.

Den tillförordnade hovrättsassessorn Järtelius var skiljaktig vad gällde rubriceringen av gärningarna. Järtelius anförde att även om de gärningar som den tilltalade gjort sig skyldig till inte kan bedömas vara av allvarigare karaktär, måste rekvisitet upprepad kränkning ändå anses uppfyllt med beaktande av det stora antalet övergrepp med tidsmässigt samband som begåtts. Detta eftersom antalet begångna övergrepp klart måste anses överstiga vad som borde krävas för att rekvisitet upprepad kränkning ska vara uppfyllt. Vidare menade Järtelius att det stora antalet övergrepp, vilket bland annat innefattar telefonterror under cirka fyra månaders tid, i viss mån talar för att gärningarna varit ägnade att skada målsägandens självkänsla. Det måste även beaktas att den tilltalades syfte med gärningarna uppenbarligen var att kontrollera målsäganden genom att få henne att återuppta deras relation och i övrigt få henne att handla såsom han ville. Järtelius konstaterade även att det inte råder någon tvekan om att målsäganden genom den tilltalades gärningar utsatts för en stor psykisk press. Vidare har gärningarna även försatt målsäganden i en situation i vilken hon känt sig närapå berövad friheten att själv bestämma över sitt liv. Mot den bakgrunden bedömde Järtelius att gärningarna måste anses ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla och den tilltalade ska därför dömas för grov kvinnofridskränkning.¹²⁴

RH 2003:11

Rättsfrågan i målet var om gärningarna skulle rubriceras som grov kvinnofridskränkning. Den tilltalade hade vid tre tillfällen misshandlat målsäganden genom att bland annat bita henne i ansiktet, slå hennes huvud mot golvet och ta stryptag om hennes hals. Ingen av gärningarna kan bedömas som ringa. Hovrätten menade att bedömningen av rekvisitet upprepad kränkning ska utgå från att ju allvarigare gärningar som begåtts, desto färre gärningar ska behövas för att uppfylla rekvisitet. Gärningarna ska vara fler än två. Domstolen konstaterade att det rör sig om tre begångna gärningar, att det våld som har utövats har varit av jämförelsevis begränsad omfattning och att de skador som uppkommit har varit mindre allvarliga. Undantaget är fingerskadan som kan betecknas som allvarlig. Sammantaget fann hovrätten att gärningarna som begåtts inte varit tillräckligt allvarliga för att rubriceras som grov kvinnofridskränkning. Gärningarna rubricerades istället som tre fall av misshandel av normalgraden.¹²⁵

---

¹²⁴ RH 2004:48.

¹²⁵ RH 2003:11.

III DISKURSANALYSEN

3.1 Inledande anmärkningar

I uppsatsens del 3 presenteras resultatet från diskursanalysen. Totalt har 3 hovrättsdomar och 5 tingsrättsdomar av grov fridskränkning samt 5 hovrättsdomar och 10 tingsrättsdomar avseende grov kvinnofridskränkning analyserats¹²⁶.

Kapitel 3 inleds med en genomgång av tillvägagångssättet för diskursanalysen och en kort presentation av de begrepp som tillämpas. I kapitel 4 presenteras ett antal konstruktioner av förövaren vilket motsvarar den första och andra dimensionen av Faircloughs diskursanalys (avsnitt 4.1 och 4.2). Diskurserna om förövaren relateras därefter till Hirdmans genussystem, vilket motsvarar den tredje dimensionen i Faircloughs diskursanalytiska modell (avsnitt 4.3). Slutligen presenteras en analys av hur diskurserna kan relateras till den rättsliga kontexten (avsnitt 4.4). I kapitel 5 presenteras konstruktioner av brottsoffret utifrån samma diskursanalytiska modell.

3.1.1 Tillvägagångssättet för diskursanalysen

Diskursanalysen har genomförts utifrån Faircloughs¹²⁷ tredimensionella modell. Den första dimensionen ser till texten rent lingvistiskt. Fokus är på vokabulär, förhållandet mellan textens aktörer samt hur de framställs. Den andra fokuserar på den diskursiva praktiken. Detta innebär att man vid analysen ser till vilka diskurser som artikuleras vid konsumtionen eller produktionen av texten.¹²⁸ Den tredje dimensionen fokuserar på den sociala praktiken. I denna del ska en samhällsvetenskaplig teori tillämpas för att relatera diskurserna till den samhälleliga kontexten.¹²⁹ Den teori som valts är Yvonne Hirdmans teori om genussystemet.

---

¹²⁶ Till diskursanalysen har 10 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar rörande grov kvinnofridskränkning valts ut. Detta urval motsvarar 10 av totalt 110 rättsfall från 2016 som uppfyllt urvalskriterierna, se avsnitt 1.5.2. Vad gäller grov fridskränkning har 5 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar valts ut. Detta motsvarar alla rättsfall från 2016 och 2015 samt 1 av 2 av de rättsfall från 2014 som har uppfyllt urvalskriterierna. I studien har slutligen 3 hovrättsfall och 5 tingsrättsfall av grov fridskränkning, respektive 5 hovrättsfall samt 10 tingsrättsfall avseende grov kvinnofridskränkning analyserats. Detta eftersom vissa rättsfall har bortfallit bort på grund av att de innehöll ett för begränsat material för att en diskursanalys skulle vara möjlig. För mer information om hur studien har gått till, se avsnitt 1.5.2, 1.6.2, 1.8 och 3.1.1.

¹²⁷ För en närmare beskrivning av Faircloughs tredimensionella diskursanalys och teorin som metoden utgår från, se avsnitt 1.7 och 1.8.

¹²⁸ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76, 85-90.

¹²⁹ Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 74-76, 90-91.

Diskursanalysen har baserats på de delar av rättsfallsmaterialet som utgör hovrätternas och tingsrätternas domskäl¹³⁰ och i ett fall även på den skiljaktiga meningen. Analys har utförts på de delar av domskälen som har behandlat brottsoffret eller förövaren på något sätt.¹³¹

Slutligen ska nämnas att när citattecken förekommer i presentationen¹³² av diskursanalysens resultat är det för att markera att ett ord eller ett stycke utgör ett direkt citat från rättsfallsmaterialet.

3.1.2 Begrepp

I diskursanalysen tillämpas ett antal begrepp utifrån definitionerna nedan.

Brottsoffer, eller med andra ord målsäganden, syftar på den som är tänkt att åtnjuta ett straffrättsligt skydd.¹³³

Förövare syftar på straffrättens ansvarssubjekt, den tilltalade.¹³⁴ Begreppet har valts för att det är könsneutralt.

Den rationella förövaren syftar på vad som kan betecknas som den idealiska gärningsmannen, det vill säga den person som anses fullt ansvarig för de begångna gärningarna.¹³⁵

Idealt brottsoffer syftar på en individ eller en viss kategori av individer med störst möjlighet att bli erkänd som ett legitimt brottsoffer. Som exempel kan nämnas en gammal dam som blir rånad när hon är på väg hem från att ha tagit hand om sin sjuka syster.¹³⁶

Fysisk utsatthet syftar på en utsatthet av fysisk karaktär. Att befinna sig i fysiskt underläge avseende styrka till en annan person är ett exempel på en fysisk utsatthet.¹³⁷

---

¹³⁰ Vid diskursanalys av domskälen har jag främst riktat in mig på domstolens bedömning av skuldfrågan och påföljdsbedömningen. Jag har till stor del bortsett från material som utgör en detaljerad redogörelse av rättsfallets alla sakomständigheter, själva bakgrunden till åtalet eller en detaljerad redogörelse av målets alla vittnesuppgifter. Detta eftersom jag menar att det är vad domstolen har uppfattat som relevant för bedömningen som är det intressanta. Vidare har jag vid analysen även bortsett från de delar av materialet som faller utanför uppsatsens undersökningsområde – t ex grov fridskränkning med ett barn som målsägande.

¹³¹ Dock ska noteras att de domskäl som har varit för kortfattade för att en diskursanalys ska vara möjlig har bortsetts från. Hur hela urvalet har gått till samt för närmare detaljer om undersökningens tillvägagångssätt, se avsnitt 1.5.2 och 1.6.3.

¹³² Rättsfallen har inte presenteras närmare eftersom uppsatsens syfte är att undersöka hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättsfallen. Detta gör att sakomständigheter och den rättsliga bedömningen för varje fall blir mindre intressanta. Även i Burmans avhandling presenteras resultatet från diskursanalysen utan någon närmare presentation av omständigheterna i varje enskilt fall, se Burman 2007, s. 51-53 och kap. 7, 8 och 9.

¹³³ Burman 2007, s. 23.

¹³⁴ Burman 2007, s. 23.

¹³⁵ Burman 2007, s. 361-363.

¹³⁶ Christie, Nils. The ideal victim, i *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*, Ezzat A. Fattah (red.), s. 17-30, Macmillan, Basingstoke, 1986, s. 18.

¹³⁷ Burman 2007, s. 364-365.

Icke-fysisk utsatthet syftar på en utsatthet som inte är fysisk. Den icke-fysiska utsattheten kan till exempel bestå i stark rädsla eller omständigheter i livssituationen.¹³⁸

4. Konstruktioner av förövaren

4.1 Mannen som förövare

4.1.1 Den våldsamme förövaren

Diskursen om den våldsamme, närmast hänsynslöse förövaren är representerad i de flesta av fallen. Mannen konstrueras som våldsam och i vissa fall som närmast hänsynslös genom beskrivningen av hur han har utsatt kvinnan för våld. Följande fall utgör sådana exempel.

I fallet beskrivs hur mannen har utsatt kvinnan för våld genom att bland annat bränna henne på armen med en sax. I domskälen beskriver kvinnan hur mannen först värmde saxen mot en spisplatta för att sedan hålla saxen mot hennes arm under några sekunder trots att hon grät och skrek. Mannen menar att det hela var en olyckshändelse. Domstolen konstaterar att misshandeln var "helt oprovocerad", att den var allvarlig och att den hade "klart sadistiska inslag".¹³⁹ Vidare uppges mannen ha sagt till kvinnan när de återförenades att han skulle ha slängt saltsyra på henne om hon inte hade gått med på att komma tillbaka till honom.¹⁴⁰

I ett annat fall konstaterar domstolen att våldet som den manliga förövaren har utövat mot kvinnan har pågått under lång tid och visat "på en stor hänsynslöshet". Den manliga förövaren har varje vecka utsatt kvinnan för både dödshot och stryptag. Han har slagit brottsoffret med en silikonspruta och gjort sig skyldig till olaga hot med en datorsladd som tillhygge.¹⁴¹

I ett annat mål beskrivs kvinnan, efter att hon har blivit strypt till medvetslöshet, vakna upp och då fråga mannen hur länge hon varit borta. Den manliga förövaren beskrivs då ha ryckt på axlarna och svarat "några minuter".¹⁴²

---

¹³⁸ Burman 2007, s. 366.

¹³⁹ Kalmar TR B 3538-15, s. 21-22.

¹⁴⁰ Kalmar TR B 3538-15, s. 24.

¹⁴¹ Helsingborgs TR B 2189-16, s. 19.

¹⁴² Svea HovR B 3676-16, s. 5.

Diskursen om mannen som våldsam och närmast hänsynslös konstrueras främst genom beskrivningen av mannens handlingar. Detta eftersom den manliga förövaren ofta beskrivs väldigt knapphändigt i termer av personlighet, känslor eller attityd. När den manliga förövaren framträder i texten är det därför oftast med fokus på hans handlingar. Detta medför att det är främst handlingarna – mestadels våldshandlingarna – som bidrar med att konstruera en bild av vem förövaren är. Följande fall utgör sådana exempel.

I ett mål beskrivs den manlige förövaren ha tilldelat kvinnan flera knuffar så att hon föll mot en vägg och då slog i ryggen. Han har även hotat att "döda dem alla" och vid olika tillfällen har han misshandlat henne med slag mot magen, ansiktet och sparkar mot kroppen.¹⁴³ Kvinnan beskriver att han kan misshandla henne för "bagateller".¹⁴⁴

I ett annat fall konstaterar domstolen att våldet som mannen utsatt henne för oftast inte har varit särskilt allvarligt men däremot frekvent. Vid en händelse hade den manliga förövaren dock tryckt en kudde över kvinnans ansikte vilket fick henne att känna fruktan för sitt liv.¹⁴⁵

4.1.2 Den psykiskt sjuke förövaren

En annan diskurs om den manliga förövaren är den om den manliga förövaren som en person med psykiska problem, vilken har konstaterats i ungefär hälften av fallen. Diskursen konstrueras genom att mannens psykiska hälsa beskrivs i fallet eller att hans psykiska tillstånd beaktas i ansvars- eller påföljdsbedömningen. I diskursen om den psykiskt sjuke förövaren prövas frågan om vilket ansvar förövaren ska tillskrivas för våldet eller om han till och med ska anses som mer eller mindre ansvarsbefriad på grund av hans psykiska tillstånd. Detta kan också beskrivas som en spänning mellan förövarens förnuft respektive känsla, där förnuftet tillskriver förövaren ansvar för våldet medan känslan befriar från ansvar. Följande fall utgör exempel på diskursen om den psykiskt sjuke förövaren. I fallen gestaltas även spänningen mellan förövarens ansvar för våldet respektive ansvarsfrihet på grund av psykiska problem.

I ett fall konstrueras diskursen om den psykiskt sjuke förövaren genom en beskrivning av

---

¹⁴³ Malmö TR B 2022-16, s. 14-15.

¹⁴⁴ Malmö TR B 2022-16, s. 13.

¹⁴⁵ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 9.

hur förövaren uppvisar "svåra humörsvängningar" och "kraftiga humörsvängningar" samt att han "ofta fick utbrott".¹⁴⁶ Det beskrivs att han anklagade "henne för att vara otrogen och använde fula ord om henne", att han började uppvisa "aggressivitet och svartsjuka" och att han "inte var medveten om vad han uttalade när han fick sina utbrott".¹⁴⁷ Domstolen konstaterar även att mannen har "vissa psykiska problem".¹⁴⁸ Domstolen verkar dock inte ta mycket hänsyn till mannens psykiska problem i ansvarsbedömningen och dömer mannen för grov kvinnofridskränkning.¹⁴⁹ I påföljdsbedömningen konstaterar domstolen även att det har framkommit att mannen har vissa psykiska problem men att de inte utgör skäl för att välja annan påföljd än fängelse.¹⁵⁰

I ett annat fall konstrueras diskursen om den psykiskt sjuke förövaren genom att den manliga förövaren beskrivs ha en allvarlig psykisk störning. I fallet konstateras att mannen "inte dragit sig för att utöva våld av allvarligt slag mot henne" och att han under flera år har misshandlat och hotat kvinnan. Själv menar mannen att han inte har haft uppsåt till gärningarna eftersom han lidit av en allvarlig psykisk störning till följd av ett högt intag av mediciner.¹⁵¹

Trots detta beskrivs den manliga förövaren som en rationell förövare. Detta eftersom domstolen konstaterar att "det inte har framkommit att hans beteende skulle ha varit irrationellt, utan det våld som han har riktat mot [namn] har till det yttre framstått som målmedvetet och avsiktligt".¹⁵² Vidare konstaterar domstolen att även om mannen "enligt det rättspsykiatriska utlåtandet har lidit av en allvarlig psykisk störning vid några gärningstillfällen har han, enligt utlåtandet, inte till följd av störningen saknat förmåga att inse gärningarnas innebörd eller anpassa sitt handlande efter en sådan insikt".¹⁵³

I ett annat mål betraktas den manliga förövaren trots sina psykiska problem som en rationell förövare. Mannen beskrivs i målet som en person som mått dåligt.¹⁵⁴ Enligt läkarintyget konstateras att mannen visserligen har en sänkt funktionsförmåga på grund av sin problematik, men att den inte är i nivå med allvarlig psykisk störning. Därefter beaktas inte mannens psykiatriska problematik mer i straffvärdes- eller påföljdsbedömningen.¹⁵⁵

---

¹⁴⁶ Malmö TR B 1048-16, s. 4, 8.

¹⁴⁷ Malmö TR B 1048-16, s. 3-4.

¹⁴⁸ Malmö TR B 1048-16, s. 10.

¹⁴⁹ Malmö TR B 1048-16, s. 9.

¹⁵⁰ Malmö TR B 1048-16, s. 10.

¹⁵¹ Göta HovR B 1537-16, s. 9-10.

¹⁵² Göta HovR B 1537-16, s. 9-10.

¹⁵³ Göta HovR B 1537-16, s. 10.

¹⁵⁴ Södertörns TR B 14380-15, s. 8.

¹⁵⁵ Södertörns TR B 14380-15, s. 10-11.

I ett annat fall betraktas inte den manliga förövaren som en rationell förövare då det konstateras att mannens psykiska problematik varit så påtaglig att den anses ha påverkat hans handlande. Enligt hovrätten är det vidare tydligt att mannens handlande påverkades av de psykiska besvär som han led av under den tidsperiod då han begick gärningarna. Hovrätten menar att det är klarlagt att gärningarna som mannen har begått har ett starkt samband med de psykiska problem som mannen hade under den tiden då gärningarna begicks.¹⁵⁶ Domstolen kommer fram till att mannen på grund av sin psykiska störning har haft en nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande vilket sätter ned gärningens straffvärde.¹⁵⁷

I en skiljaktig mening till hovrättens dom invänds angående påföljdsbedömningen att det inte framgår av psykiatriska utredningen i hur hög grad mannens depression har inverkat på hans förmåga att kontrollera sitt handlande. Därför bör inte mannens psykiska tillstånd ges ett särskilt stort genomslag på bedömningen av straffvärdet.¹⁵⁸ Det konstateras att det har rört sig om relativt omfattande brottslighet och att våldet har riktat sig mot en till honom närstående, eller med andra ord hans barns mamma. Det konstateras även att mannen har misshandlat kvinnan för att komma åt hennes telefon, samt att gärningarna har skadat självkänslan hos kvinnan allvarligt. Brottsligheten anses också likna den som faller in under grov kvinnofridskränkning.¹⁵⁹

4.2 Kvinnan som förövare

4.2.1 Den känslösamma förövaren

I samtliga fall som har analyserats finns diskursen om den känslösamma förövaren representerade. Diskursen om den känslösamma förövaren konstrueras genom att den kvinnliga förövaren beskrivs som bland annat upprörd, hysterisk och aggressiv. Följande fall är exempel på denna diskurs.

I ett mål konstrueras diskursen om den känslösamma förövaren genom att denna beskrivs som väldigt aggressiv av ett flertal vittnen. Kvinnan beskrivs ha ringt upp sin tidigare partner och då varit mycket aggressiv och svartsjuk. Domstolen återger även en händelse där

---

¹⁵⁶ Svea HovR B 8774-15, s. 7.

¹⁵⁷ Svea HovR B 8774-15, s. 6-7.

¹⁵⁸ Svea HovR B 8774-15, s. 9.

¹⁵⁹ Svea HovR B 8774-15, s. 9-10.

kvinnan i "vredesmod" har kastat mannens mobiltelefon i golvet. Ett vittne, som är polis, beskriver även en händelse där kvinnan "var väldigt aggressiv vid detta tillfälle och till och med spottade på golvet".¹⁶⁰

I ett annat mål konstrueras diskursen om den känsllosamma förövaren genom att kvinnan konstateras vara arg och upprörd. Hon beskrivs "spela teater" inför mannens kompis och när det inte får sin avsedda effekt beskrivs hon skrika sin tidigare partner i ansiktet. Narkotika anges som en tänkbar förklaring till hennes växlande humör.¹⁶¹ Den kvinnliga förövaren beskrivs även som "hysterisk" när mannen försökte fly från lägenheten. Kvinnan beskrivs även som hysterisk i förklaring till varför mannen armbågade kvinnan i ansiktet när hon började rycka i växelspaken till automatlådan när de var ute med bilen: "Han gjorde det eftersom [hon] var hysterisk och började rycka i växelspaken till automatlådan".¹⁶²

I ett annat fall konstrueras den kvinnliga förövarens känslsamhet genom att hon "var på dåligt humör vid tillfället, hon gapade, skrek och var aggressiv", "inte var glad" och "väldigt aggressiv". Domstolen skriver även: "Det kan också konstateras att [hon] var upprörd denna dag".¹⁶³

I ett sista fall konstrueras diskursen om den känsllosamma förövaren genom beskrivningar av hur hon efter att ha misshandlat mannen, gick efter honom och grät och sa att det inte skulle hända igen.¹⁶⁴ I fallet beskrivs hon som arg innan hon blir våldsam. Det beskrivs att "det finns flera sidor [namn]" och att "när hon har druckit blir hon snabbt arg och då kommer det fula".¹⁶⁵ Kvinnan beskriver själv att hon "säger mycket när hon är förbannad".¹⁶⁶

4.2.2 Den utsatta förövaren

I fler än hälften av fallen konstrueras den kvinnliga förövaren som utsatt på grund av psykiska problem eller omständigheter i hennes livssituation.

I ett av fallen handlar utsattheten om att den kvinnliga förövaren på grund av ett

---

¹⁶⁰ Vänersborgs TR B 4389-15, s. 15.

¹⁶¹ Attunda TR B 10567-15, s. 9, 12.

¹⁶² Attunda TR B 10567-15, s. 12, 14.

¹⁶³ Solna TR B 352-15, s. 19, 20.

¹⁶⁴ Kristianstads TR B 114-13, s. 9.

¹⁶⁵ Kristianstads TR B 114-13, s. 7, 9.

¹⁶⁶ Kristianstads TR B 114-13, s. 7.

kontaktförbud inte får besöka parternas gemensamma bostad vilket har gjort henne hemlös. Samtliga kontakter som den kvinnliga förövaren tar med den brottsutsatte mannen, och som hon åtalas för, är med anledning av hennes boendesituation. Vid ett tillfälle kontaktar hon till exempel mannen via sms för att fråga om hon kan sova i deras husbil. Han träffar även på henne i garaget i deras gemensamma bostad som hon under en tid använder som sovplats.¹⁶⁷

I ett annat fall handlar utsattheten istället om att den kvinnliga förövaren är utsatt för våld från den brottsutsatte mannen. Vittnen har sett kvinnan med skador och har även hört henne berätta om att hon har blivit misshandlad. Även mannen medger att han har använt våld mot sin tidigare partner genom att bland annat slå henne i ansiktet med tre knytnävsslag när han höll på att bli strypt. Han medger även att han knuffat henne mot bröstkorgen flera gånger, armbågat henne i ansiktet för att undvika att de skulle krocka med bilen och puttade henne så att hon har ramlat och slagit armen mot spisen. Mannen greps även och förhördes efter en anmälan om grov kvinnofridskränkning gjord av den kvinnliga förövaren, men till följd av uppgifter som mannen lämnade släpptes han sedan och misstankarna riktades istället mot kvinnan.¹⁶⁸ Domstolen konstaterar att även om det rör sig om förhållandevis omfattande våld är det fortfarande förenligt med mannens utsaga om att skadorna har uppkommit till följd av självförsvar.¹⁶⁹

I ett annat fall handlar utsattheten hos förövaren om en psykisk problematik. Kvinnan har länge behandlats för borderline vid tiden för huvudförhandlingen och hade tidigare förmodligen drabbats av en förlossningsdepression.¹⁷⁰

4.3 Social praktik: Förövaren och Hirdmans genussystem

Enligt Hirdman strukturerar isärhållandets princip platser, sysslor och egenskaper. Principen exploaterar ständigt biologiska olikheter mellan män och kvinnor. Principen bygger också på dikotomier där det som anses maskulint uppvärderas och det som anses feminint nedvärderas.¹⁷¹ Att kvinnor i diskursanalysen beskrivs som svaga och utsatta medan män

---

¹⁶⁷ Solna TR B 352-15, s. 7-8, 10.

¹⁶⁸ Attunda TR B 10567-15, s. 6, 7, 8, 12-13.

¹⁶⁹ Attunda TR B 10567-15, s. 13.

¹⁷⁰ Kristianstads TR B 114-13, s. 3-4.

¹⁷¹ Hirdman 1988, s. 52.

traditionellt framställs som starka och i kontroll är en sådan dikotomi.¹⁷²

Även förnuft och känsla kan sägas utgöra en sådan dikotomi där förnuftet kopplas till det manliga medan det känslomässiga kopplas till det kvinnliga och därför ses som något negativt. Genom att relatera dikotomin om förnuft respektive känsla till de konstaterade diskurserna kan det argumenteras att män konstrueras som förnuftiga våldsverkare medan kvinnor beskrivs som känslamma, närmast hysteriska, våldsutövare. Isärhållandets princip befäster den manliga normen genom att män framställs som överlägsna kvinnor på grund av deras rationalitet medan kvinnor snarare ses som icke-tänkande varelser som styrs av sina egna känslor.

Vad gäller diskursen om den psykiskt sjuke mannen kan konstateras att isärhållandets princip inte fungerat på samma sätt eftersom den manliga förövaren beskrivits uppleva känslor, och i vissa fall till och med anses ha styrts av dem. Genom att mannen beskrivits som känslsam och till och med som psykiskt sjuk bryter mannen mot hur han förväntas agera och vilka egenskaper som han förväntas uppvisa enligt genuskontraktet. Hirdman menar att ju mer isärhållandet mellan män och kvinnor luckras upp och ju fler egenskaper och sysslor som hopblandas, desto mer kommer den manliga normen att ifrågasättas.¹⁷³

4.4 Diskurserna om förövaren utifrån en straffrättslig kontext

I den diskursanalytiska delen har en diskurs om den våldsamme förövaren och en diskurs om den psykiskt sjuke förövaren konstaterats. Medan den våldsamme förövaren i de allra flesta fall kan anses medveten och kontrollerad i sin våldsutövning ställs det i diskursen om den psykiskt sjuke förövaren vissa frågetecken kring vilken kontroll förövaren innehaft över sina gärningar. För straffrättsligt ansvar förutsätts bland annat att gärningsmannen har haft erforderlig kontroll över händelseförloppet för att uppfylla kravet på brottsbeskrivningsenlighet.¹⁷⁴ En handling ska anses kontrollerad om gärningsmannen vid befallning kan avsluta eller hejda det skeende som handlingen innebär. Gärningsmannen ska med andra ord kunna råda över händelseförloppet. En handling kan inte betecknas som brottslig om gärningen inte kan anses kontrollerad.¹⁷⁵

---

¹⁷² Hirdman 1988, s. 60.

¹⁷³ Hirdman 1988, s. 57, 59.

¹⁷⁴ Asp, Ulväng och Jareborg 2010, s. 35-38, 148, 151.

¹⁷⁵ Asp, Ulväng och Jareborg 2010, s. 151-152.

Gärningsmannens kontroll över gärningen kan även relateras till uppsåtsprövningen.¹⁷⁶ För att gärningsmannen ska anses ha uppsåt förutsätts att gärningsmannen innehaft tillfälle att rätta sig efter vad som är lagligt och att personen har haft insikt eller vetskap om relevanta förhållanden. För straffrättsligt ansvar att gärningsmannen medvetet har utfört gärningen.¹⁷⁷

Vidare kan uppsåtsprövningen även relateras till diskursen om den känslösamma förövaren. Vid prövningen av uppsåt kan ett konstaterat affekttillstånd vara en omständighet som kan tala för att uppsåt föreligger.¹⁷⁸ Vidare kan en upprörd sinnesstämning vid bedömningen av likgiltighetsuppsåt utgöra en omständighet som talar för att uppsåt föreligger. Detta gäller särskilt i de fall där det inte förelåg en mycket hög sannolikhet att risken skulle förverkligas.¹⁷⁹

Slutligen kan diskursen om den utsatta förövaren relateras till påföljdsbedömningen samt särskilt 29 kap. 3 § BrB. Enligt 29 kap. 3 § 1 st. BrB stadgas exempel på vilka förmildrande omständigheter som kan beaktas vid bedömningen av påföljden, jfr 29 kap. 1 § 2 st. BrB. Det borde innebära att det är teoretiskt möjligt för domstolen att beakta gärningsmannens utsatta situation vid påföljdsbedömningen.¹⁸⁰

5. Konstruktioner av brottsoffret

5.1 Kvinnan som brottsoffer

5.1.2 Fysisk och icke-fysisk utsatthet

Diskursen om kvinnans utsatthet förekommer i de flesta av fallen. Den fysiska utsattheten beskrivs ofta i termer av misshandel och annat våld. Den fysiska utsattheten hos kvinnan beskrivs då ofta som att mannen har misshandlat henne regelbundet eller under en längre tid.¹⁸¹ Ibland uttrycks även utsattheten genom att domstolen konstaterar att mannen har

---

¹⁷⁶ Asp, Ulväng och Jareborg 2010, s. 82.

¹⁷⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2010, s. 301, 303.

¹⁷⁸ SOU 1996:185 Straffansvarets gränser (del II), s. 40.

¹⁷⁹ NJA 2004 s. 176; NJA 2002 s. 449.

¹⁸⁰ Prop. 1987/88:120 om ändring av brottsbalken m.m (straffmätning och påföljdsval m.m.), s. 85; Jareborg och Zila 2014, s.117-118.

¹⁸¹ Malmö TR B 2022-16, s. 13; Södertörns TR B 14380-15 s. 8-10.

brukat våld mot en "fysiskt underlägsen" person.¹⁸²

En diskurs om en icke-fysisk utsatthet förekommer i många av fallen. Den icke-fysiska utsattheten handlar då om stark rädsla eller omständigheter i brottsoffrets livssituation. Följande fall utgör sådana exempel.

I ett fall handlar kvinnans icke-fysiska utsatthet om att kvinnan upplevt en stark rädsla för att bli dödad av mannen. Vid en händelse hade mannen anklagat det kvinnliga brottsoffret för att vara otrogen när de var ute och körde bil. Han började sparka henne över kroppen och misshandla henne med en nyckelknippa som tillhygge. Kvinnan beskriver det som att hon "kände sig rädd att han skulle slå ihjäl henne och dumpa henne i skogen". Det kvinnliga brottsoffrets utsatthet förstärktes ytterligare av mannens kommentar efter misshandeln då han säger att han "inte borde ta med henne hem så som hon såg ut".¹⁸³

Brottsoffrets icke-fysiska utsatthet visas också genom hennes rädsla för att berätta för läkaren om hur hon har fått sina skador. I fallet beskrivs att kvinnan sagt till läkaren att hon skadat sig när hon var ute med hunden, vilket var vad mannen hade sagt åt henne att säga.¹⁸⁴

Det skiljer sig mellan fallen hur den icke-fysiska utsattheten konstrueras. I vissa fall begränsas den icke-fysiska utsattheten till att handla om enstaka omständigheter som att brottsoffret känner en stark rädsla för sitt liv eller att brottsoffret har blivit misshandlad i sitt hem där hon har anledning att få känna sig trygg.¹⁸⁵ I andra fall beaktar domstolen brottsoffrets hela situation. I ett sådant fall beaktar domstolen gärningarna utifrån deras kontext - att gärningarna som begåtts har haft ett tydligt syfte att kontrollera brottsoffret. Domstolen beaktar vidare omständigheter i brottsoffrets livssituation. Brottsoffret, som konstateras vara en fysiskt svagare person, har utsatts för frekvent våld i hennes eget hem. Det konstateras även att kvinnan ända sedan hon kommit till Sverige har utsatts för våld av förövaren i syfte att kontrollera henne.¹⁸⁶

I ett annat fall finns skillnader mellan domskälen och den skiljaktiga meningen gällande hur mycket av kvinnans situation som beaktas vid konstruktionen av hennes utsatthet.

---

¹⁸² Skaraborgs TR B 179-16, s. 20.

¹⁸³ Skaraborgs TR B 179-16, s. 20.

¹⁸⁴ Skaraborgs TR B 179-16, s. 19.

¹⁸⁵ Helsingborgs TR B 5268-14, s. 6; Helsingborgs TR B 2189-16, s. 19.

¹⁸⁶ Kalmar TR B 3538-15, s. 25-27.

I påföljdsbedömningen beskrivs kvinnans utsatthet som att hon har utsatts för våld av sin sambo som hon har anledning att få känna sig trygg med.¹⁸⁷ Medan i den skiljaktiga meningen konstrueras kvinnans utsatthet med större beaktande av hennes livssituation. Det konstateras att det har varit fråga om relativt omfattande brottslighet mot en närstående person, samt att gärningarna har begåtts i eller i nära anslutning till hemmet. Vidare beskrivs att mannen misshandlat brottsoffret vid två tillfällen i syfte att få tag i hennes telefon. Det påtalas att angreppen visserligen upphörde efter att kvinnan polisanmält mannen, men att det förelåg en risk för att angreppen skulle fortsätta så länge separationsprocessen och lägenhetstvisten pågick. Det framhålls slutligen att gärningarna allvarligt skadat kvinnans självkänsla och att brottsligheten har stora likheter med brottet grov kvinnofridskränkning^{188, 189}.

I några fall framställs hur brottsoffren är utsatta på flera sätt samtidigt. I ett sådant fall beskrivs kvinnans dubbla utsatthet genom beskrivning av hur hon blir kontrollerad av sin man genom att hon vid ett tillfälle blev misshandlad för att hon avsåg att lämna hemmet utan lov från mannen. Detta samtidigt som hon nyligen hade anlänt till Sverige och därför var rädd att lämna sin man eftersom hon då riskerade att bli ensam i ett främmande land.¹⁹⁰

I ett annat fall handlar den dubbla utsattheten om att brottsoffret har blivit misshandlad under lång tid samtidigt som hon har utsatts för dödshot.¹⁹¹ Med andra ord handlar det om såväl en fysisk utsatthet för övergrepp och våld såväl som en mental, icke-fysisk utsatthet genom att mannens beteende har fått kvinnan att frukta för sitt liv.¹⁹²

5.1.3 Det ideala brottsoffret

Diskursen om det ideala brottsoffret har konstaterats i några enstaka fall. Begreppet *det ideala brottsoffret* utgår från Christies¹⁹³ definition. Det ideala brottsoffret syftar på den

---

¹⁸⁷ Svea HovR B 8774-15, s. 6-7.

¹⁸⁸ Åtalet rörde grov kvinnofridskränkning, men den tilltalade dömdes inte för grov kvinnofridskränkning utan istället för de enskilda gärningarna. Därför var en jämförelse med grov kvinnofridskränkning möjlig, se Svea Hovrätt B 8774-15, s. 5-7, 9-10.

¹⁸⁹ Svea Hovrätt B 8774-15, s. 6-7, 9-10.

¹⁹⁰ Malmö TR B 2022-16, s. 4-5, 13, 15.

¹⁹¹ Helsingborgs TR B 2189-16, s. 19.

¹⁹² Helsingborgs TR B 2189-16, s. 19.

¹⁹³ Nils Christie var professor i kriminologi vid universitetet i Oslo.

kategori individer som har störst möjlighet att bli erkända som ett legitimt brottsoffer.¹⁹⁴ I denna uppsats konstrueras diskursen om det ideala brottsoffret genom beskrivningar av hur brottsoffret framstår som respektabelt, osjälviskt och förlåtande. Det ideala brottsoffret ska även framstå som svagt och utsatt.

I ett fall konstrueras diskursen om det ideala brottsoffret genom en beskrivning av hur kvinnan, trots att hon blivit utsatt för våld av mannen, ändå fortsätter att vara hjälpsam och stöttande mot den våldsutövande mannen. Kvinnan stöttar mannen både ekonomiskt och genom att hjälpa honom att få vård för sin psykiska ohälsa. Brottsoffret beskrivs i målet som den som är samlad och ansvarstagande i relationen medan förövaren beskrivs som den våldsamme missbrukaren med kraftiga humörsvängningar. Av våldet som han utsätter henne för blir hon uppriven och ledsen. Trots detta fortsätter hon ändå att hjälpa, förlåta och stötta honom.¹⁹⁵

I ett annat fall återkommer diskursen om det ideala brottsoffret genom beskrivningen av hur en mor blir misshandlad för att hon försöker skydda barnen från mannens våld.¹⁹⁶

I ett sista fall konstrueras det ideala brottsoffret som svagt och utsatt genom att domstolen bedömer att en gärning ska rubriceras som misshandel av normalgraden eftersom "det har varit fråga om oprovocerat våld mot en närstående person".¹⁹⁷

5.1.4 Den provocerande kvinnan

Diskursen om den provocerande kvinnan har endast konstaterats i ett mål i tingsrätten. Diskursen konstrueras genom att brottsoffret i tingsrätten beskrivs som provocerande genom hennes våldsanvändning, hennes argumenterande och hennes alkoholkonsumtion.¹⁹⁸

I tingsrätten beskrivs parternas förhållande som "stormigt" och att det "har förekommit handgemäng mellan dem".¹⁹⁹ Det kvinnliga brottsoffret medger i tingsrätten att hon vid något

---

¹⁹⁴ Christie, Nils. The ideal victim, i *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*, Ezzat A. Fattah (red.), s. 17-30, Macmillan, Basingstoke, 1986, s. 18.

¹⁹⁵ Malmö TR B 1048-16, s. 4-6, 8.

¹⁹⁶ Malmö TR B 2022-16, s. 15.

¹⁹⁷ Kalmar TR B 3538-15, s. 25.

¹⁹⁸ Halmstads TR B 97-15, s. 21-22.

¹⁹⁹ Halmstads TR B 97-15, s. 21.

tillfälle har rivit mannen. Hon medger också att hon vid något tillfälle har ramlat i trappan på grund av berusning.²⁰⁰ Tingsrätten konstaterar att brottsoffrets uppgifter om att hon har blivit slagen måste bedömas med viss försiktighet med beaktande av hennes alkoholkonsumtion och med hänsyn till att hon har lämnat avvikande uppgifter i tidigare polisförhör.²⁰¹ Vidare är mannens utsaga i tingsrätten att brottsoffret fått sina skador genom att hon skadat sig själv på grund av berusning eller genom att han har hållit upp händerna i självförsvar när kvinnan försökt slå honom. Tingsrätten menar att det inte framstår som osannolikt med ett alternativt händelseförlopp där kvinnan är aktiv i våldsutförandet, alternativt att hon själv har ådragit sig sina skador.²⁰²

I hovrätten konstrueras inte brottsoffret längre som den provocerande kvinnan, bland annat eftersom hennes berusningsgrad tonas ned.²⁰³ Hovrätten menar att det av utredningen framkommit att kvinnan har skött sitt arbete. Det har inte heller framkommit att kvinnan har visat andra tecken på överdriven alkoholkonsumtion som att hon uppträtt berusat på arbetet eller liknande.²⁰⁴ Mot den bakgrunden konstaterar domstolen att mannens uppgifter om kvinnans berusningsgrad framstår som något överdrivna. Hovrätten konstaterar även att mannens utsaga innehåller svårförklarliga och ologiska moment.²⁰⁵

Även beskrivningarna av hur mycket kvinnan grälat tonas ned samtidigt som mannens ansvar för våldet lyfts fram i högre grad. Det beskrivs till exempel hur mannen ”puttat henne till golvet för att avsluta den mellan dem pågående diskussionen”.²⁰⁶ Domstolen bedömer också kvinnan som både trovärdig och tillförlitlig, bland annat genom att se de avvikande uppgifterna som kvinnan lämnade i tidigare polisförhör utifrån dess kontext, det vill säga utifrån de pressande omständigheter som hon då befann sig i.²⁰⁷

---

²⁰⁰ Halmstads TR B 97-15, s. 21-22.

²⁰¹ Halmstads TR B 97-15, s. 21-22.

²⁰² Halmstads TR B 97-15, s. 21-22.

²⁰³ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 4-5, 6.

²⁰⁴ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 5.

²⁰⁵ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 5.

²⁰⁶ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 4-5, 6.

²⁰⁷ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 4-5.

5.2 Mannen som brottsoffer

5.2.1 Fysisk och icke-fysisk utsatthet

Diskursen om mannens utsatthet återkommer i flera fall. Ett av fallen handlar om en fysisk utsatthet och beskrivs nedan.

I fallet består den fysiska utsattheten av att mannen har en svår synskada vilket gör det svårt för honom att röra sig i ett rum utan att gå in i saker. Mannen beskrivs även som fysiskt utsatt på grund av våld. Domstolen konstaterar att det manliga brottsoffret har blivit utsatt "så gott som dagligen" och att "det verkade som att han blev indragen" när han försökte ta sig ut från deras gemensamma bostad efter att ha blivit misshandlad.²⁰⁸

Utsattheten hos de manliga brottsoffren handlar annars i fallen främst om en icke-fysisk utsatthet. Den icke-fysiska utsattheten kan bestå av förövarens kontroll över brottsoffret eller på grund av omständigheter i offrets livssituation.

I samma fall som ovan konstrueras mannens icke-fysiska utsatthet genom en beskrivning av hur han haft "begränsade möjligheter att ta kontakt med omvärlden" förutom i kvinnans sällskap. Mannen har även varit utlämnad till kvinnans godtycke på flera sätt, bland annat genom att han "sovit på en tunn madrass innanför dörren med kläderna på". Vidare har mannen själv beskrivit att under lång tid har "underkastat sig hennes vilja för att undvika bråk".²⁰⁹

I ett annat fall konstrueras det manliga brottsoffrets icke-fysiska utsatthet genom att förövaren har förhindrat hans kontakter med omvärlden. Förövaren har tagit ifrån mannen hans mobiltelefon samt blockerat inkommande samtal till hans telefon. Hon har även tagit ifrån honom hans nycklar samtidigt som hon låst ytterdörren, dock utan att mannen blivit inne- eller utelåst.²¹⁰ Domstolen ifrågasätter dock till viss del handlingarnas allvar och därmed mannens utsatthet genom att vid bedömningen konstatera att alla slags olämpliga beteenden som kan leda till olägenhet för människor inte ska kunna innefattas av det straffbara området.²¹¹

---

²⁰⁸ Attunda TR B 5720-14, s. 8-10.

²⁰⁹ Attunda TR B 5720-14, s. 12.

²¹⁰ Svea HovR B 4898-15, s. 6-7.

²¹¹ Svea HovR B 4898-15, s. 6-7.

Mannens icke-fysiska utsatthet beskrivs även i ett annat fall genom att det manliga brottsoffret blev utelåst från lägenheten utan skor av förövaren. Det manliga brottsoffret har vid ett tillfälle blivit hotad till livet och upplevde då stark rädsla för förövaren.²¹²

5.2.2 Det ideala brottsoffret

Diskursen om det ideala brottsoffret²¹³ har konstaterats i flera fall. Diskursen om det ideala brottsoffret konstrueras genom beskrivningar av hur brottsoffret framstår som osjälviskt och förlåtande.

I ett fall konstrueras mannen som det ideala offret genom att han väljer att inte anmäla den grova misshandeln som han utsatts för av kvinnan trots att han uppmanades att göra så av bland annat sjukhuspersonal, istället ringde mannen sin granne för att be denne att kontrollera att kvinnan mår bra. Även vid en senare händelse är det inte mannen utan istället grannen som kontaktar polisen. Mannen har inte heller valt att framföra något enskilt anspråk under rättegången, parterna har inga barn tillsammans och han äger lägenheten själv.²¹⁴

I ett annat fall beskrivs mannen som "inte på något sätt som hätsk eller hämndlysten" utan han verkar enligt domstolen snarare "uppriktigt ledsen" över att det som har hänt och över att de inte lyckats hålla ihop förhållandet.²¹⁵

I ytterligare ett fall konstrueras diskursen om det ideala brottsoffret genom att mannen vädjar om att kvinnan inte ska vara häktad, och han förklarar att han fortfarande älskar och saknar henne.²¹⁶

---

²¹² Vänersborgs TR B 4389-15, s. 15; Hovrätten för Västra Sverige B 1433-16, s. 5.

²¹³ Begreppet det ideala brottsoffret utgår från Christies definition av begreppet, se avsnitt 3.1.2.

²¹⁴ Vänersborgs TR B 4389-15, s. 12-13, 15.

²¹⁵ Kristianstads TR B 114-13, s. 6.

²¹⁶ Attunda TR B 5720-14, s. 8-9.

5.2.3 Det aktiva brottsoffret

I flera fall konstrueras diskursen om det aktiva brottsoffret genom att offret beskrivs som en aktör som blockerar förövarens slag eller slår tillbaka i självförsvar.

I ett fall konstrueras mannen som ett aktivt brottsoffer i en beskrivning av hur mannen försöker skydda sig mot förövarens våld genom att parera slagen med hjälp av armarna. Det manliga brottsoffret beskrivs även som utsatt när han självmant följde med för att "få det så lindrigt som möjligt" när förövaren föste in honom i rummet. Vid ett annat tillfälle beskriver det manliga brottsoffret hur kvinnan försökte slå honom med dammsugarens metallrör, men att han var osäker på om han fick ont av slagen eftersom han "var koncentrerad på att parera slagen innan de fick kraft". Mannen beskriver även hur kvinnan försökte tejpa igen hans mun med silvertejp så att hans skrik inte skulle kunna höras, men att hon inte lyckades med det. Hon försökte tejpa ihop hans händer men misslyckades även med detta då han även stretade emot denna gång varpå hon gav upp.²¹⁷ Mannen beskrivs även som sårbar. Det beskrivs till exempel hur kvinnan låser dörren för att han inte ska kunna rymma och att hon gömmer nyckeln i sitt rum. Han vågar inte leta efter den.²¹⁸

I ett annat fall där diskursen om det aktiva brottsoffret förekommer anhålls och grips det manliga brottsoffret först för grov kvinnofridskränkning. Efter förhör med mannen riktar polisen misstankarna mot kvinnan.²¹⁹ I målet strider de båda parternas berättelser mot varandra. Det manliga brottsoffret hävdar att han har blivit utsatt för våld och hot från kvinnan och att det våld som han har utsatt henne för har varit i självförsvar. Detta medan kvinnan hävdar att det är hon som har utsatts av våld från mannen och att hans skador har uppkommit genom att hon har skyddat sig själv från hans våldsutövning. I fallet konstateras bland annat att mannen, när kvinnan försökte strypa honom, "slog i panik" tre knytnävsslag rakt fram vilket träffade förövarens ansikte. Det manliga brottsoffret har även slagit förövaren i ansiktet med armbågen när hon "var hysterisk och började rycka i växelspaken till automatlådan".²²⁰ Domstolen konstaterar att parterna är överens om att mannen har utsatt kvinnan för förhållandevis omfattande våldsutövning. Domstolen menar dock att detta inte

---

²¹⁷ Solna TR B 352-15, s. 11, 14.

²¹⁸ Solna TR B 352-15, s. 21.

²¹⁹ Attunda TR B 10567-15, s. 6.

²²⁰ Attunda TR B 10567-15, s. 7, 9, 12-13.

är oförenligt med mannens berättelse om att skadorna som kvinnan har fått har uppkommit genom mannens självförsvar.²²¹

I ett annat mål beskrivs en händelse där förövaren hade kommit hem till det manliga brottsoffret sent på natten och lagt sig i hans säng. Mannen lämnade direkt sängen med täcket, men förövaren följde efter honom och försökte ta täcket ifrån honom. Han ryckte då i täcket vilket gjorde att hon tappade balansen och ramlade nedför trappan. Det manliga brottsoffret gick då för att kolla hur det stod till med henne. Kvinnan menar dock att det som istället hände var att mannen "kastade henne nerför källartrappan och att hon slog sig rätt så rejält".²²²

Mannen beskrivs även som ett aktivt brottsoffer på andra sätt än genom våld. I samma fall som ovan beskrivs hur det manliga brottsoffret började "skälla" på förövaren dagen efter att hon misshandlat honom, varpå hon lovade att aldrig bete sig så mot honom igen. Det manliga brottsoffret beskriver även att han, då han tröttnat på att kvinnan ofta besökte honom under förevändning att hon skulle hämta några av sina saker, samlade ihop hennes tillhörigheter och körde hem dem till henne. Enligt mannen hotade då förövaren honom genom att säga att hon skulle slå ihjäl honom, spottade på honom och sparkade honom i rumpan.²²³

I ett annat fall konstrueras det manliga brottsoffret som aktivt på ett annat sätt än genom våld genom att det manliga brottsoffret ber förövaren att "lugna sig" efter att hon slagit honom.²²⁴

I några enstaka fall konstrueras det aktiva brottsoffret genom att mannen beskrivs ha en viss frihet, till exempel genom att han kan träna i band eller träffa sina vänner.²²⁵

5.3 Social praktik: Brottsoffret och Hirdmans genussystem

De manliga brottsoffren som brukade våld mot sina partners i diskursen om det aktiva brottsoffret, framställs inte lika negativt eller avvikande som det kvinnliga brottsoffret i

---

²²¹ Attunda TR B 10567-15, s. 9.

²²² Kristianstads TR B 114-13, s. 11-12.

²²³ Kristianstads TR B 114-13, s. 12-14.

²²⁴ Attunda TR B 10567-15, s. 9.

²²⁵ Kristianstads TR B 114-13, s. 9; Solna TR B 352-15, s. 19.

diskursen om den provocerande kvinnan. Detta trots att de manliga brottsoffren i vissa fall brukat förhållandevis mycket våld jämfört med vad det kvinnliga brottsoffret gör i diskursen om den provocerande kvinnan. Denna syn på manliga och kvinnliga brottsoffer menar jag kan kopplas till att män utifrån Hirdmans genuskontrakt förväntas vara överordnade och ha mer makt än kvinnor i parrelationer. Det kan även anses höra ihop med de egenskaper som män förväntas uppvisa enligt genuskontraktet, som till exempel fysisk styrka, handlingskraft och förmåga att försvara sig. Detta gör att männen fortfarande handlar i enlighet med sitt genuskontrakt när de slår tillbaka i självförsvar eller säger till kvinnorna att lugna ner sig lite. För till skillnad från kvinnornas situation ses inte männens underordning som naturlig.²²⁶

Vidare anses det förmodligen också mer avvikande när ett kvinnligt brottsoffer brukar våld än när ett manligt brottsoffer gör det. Ett skäl till detta kan vara att det kvinnliga brottsoffret genom sitt beteende gör motstånd mot mannens överordning och mot den manliga normens primat. Hirdman menar att det ständigt har funnits kvinnor som i protest mot sin egen underordning har försökt tänja på gränserna för att förflytta sin position framåt och bort från sin beskurna roll som genuskontraktet innebär. Kvinnor som genom detta sätt har gjort motstånd genom historien har enligt Hirdman haft en fundamental betydelse för händelseutvecklingen genom att kvinnors maktposition långsamt har förflyttats framåt. Kvinnornas gränsöverskridning har dock ofta bemötts med social bestraffning och våld.²²⁷ Jag menar att ett exempel på detta är det kvinnliga brottsoffret som blir slagen av sin man för att han vill avsluta deras pågående diskussion.²²⁸

I fallen förekommer en diskurs om det ideala brottsoffret respektive en diskurs om den provocerande kvinnan. Det ideala brottsoffret beskrivs som respektabelt, osjälviskt och förlåtande mot förövaren, medan den provocerande kvinnan framställs som berusad och våldsamt. Det ideala kvinnliga brottsoffret kan sägas följa genuskontraktets normer för hur hon förväntas bete sig mot sin manliga partner. Detta medan det kvinnliga brottsoffret i diskursen om den provocerande kvinnan som brukar våld mot sin partner bryter mot både isärhållandets princip och genuskontraktet.²²⁹

I materialet förekommer även en diskurs om det aktiva brottsoffret. Diskursen har inte någon motsvarighet vad gäller kvinnliga brottsoffer, med undantag för det enda konstaterade fallet

---

²²⁶ Hirdman 1988, s. 52-53, 57, 59.

²²⁷ Hirdman 1988, s. 57.

²²⁸ Hovrätten för Västra Sverige B 5211-15, s. 4-5, 6.

²²⁹ Hirdman 1988, s. 51-53.

av diskursen om den provocerande kvinnan. Detta förhållande kan sägas motsvara en dikotomi där män ses som aktiva och kvinnor som passiva, vilket ligger i linje med den kulturella förståelsen av kvinnor som svaga och män som starka. Dikotomin kan även kopplas till den strukturella nivån genom, som Hirdman menar, att samhällets genussystem och genuskontrakt har institutionaliserat kvinnors vanmakt och mäns motsvarande maktövertag.²³⁰

5.4 Diskurserna om brottsoffret utifrån en straffrättslig kontext

I den diskursanalytiska delen förekommer för såväl det manliga som kvinnliga brottsoffret en diskurs om brottsoffrets utsatthet. Det skiljer sig dock mellan hur mycket av den utsattas situation som beaktas av domstolarna såväl i diskurserna som i rättstillämpningen.

En målsättning vid införandet av fridskränkingsbrotten var att kunna beakta brottsoffrets hela situation inom ramen för det straffrättsliga förfarandet när personen utsätts för en serie relativt lindriga gärningar.²³¹ Dock konstaterade Eva F. Diesen²³² och Christian Diesen²³³, efter en analys av domar om grov kvinnofridskränkning, att domskälen tyder på att domstolarna inte i tillräcklig grad beaktat gärningarnas kontext och den systematiska kränkning som brottsoffret utsätts för. Diesen och Diesen menade att det inte är de enskilda gärningarnas karaktär som karakteriserar allvaret i den utsattas situation utan att det istället är den systematiska kränkningen som motiverar rubriceringen grov kvinnofridskränkning.²³⁴

Diskursen om det ideala brottsoffret kan ha betydelse för domstolens bedömning av personens trovärdighet. Om personen framstår som osjälvisk, förlåtande och respektabel i enlighet med diskursen om det ideala offret kan det därmed bidra till att personen anses som mer trovärdig än om den utsatta framstår som arg över vad som har hänt. Diesen och Diesen konstaterade i en studie om grov kvinnofridskränkning att målsägandens trovärdighet kan minska om personen framstår som väldigt angelägen om att den tilltalade ska straffas. Medan om målsäganden är mindre angelägen om att straffa den tilltalade kan domstolen ta hänsyn till detta genom att döma förhållandevis mildt eller att rensa i

---

²³⁰ Hirdman 1988, s. 57, 60.

²³¹ SOU 2011:85 Fridskränkingsbrotten och egenmäktighet med barn, s. 94.

²³² Eva F. Diesen, innehar en jur. kand. och är verksam vid Genusvetenskapliga fakulteten vid Uppsala Universitet.

²³³ Christian Diesen, professor i processrätt vid Uppsala universitet.

²³⁴ Diesen och Diesen 2013, s. 325-326.

åtalspunkterna.²³⁵

Diskursen om det ideala brottsoffret, diskursen om det aktiva brottsoffret och slutligen diskursen om den provocerande kvinnan kan relateras till rättstillämpningen samt till praxis om fridskränkingsbrotten. Efter en genomgång av avgöranden från HD, refererade avgöranden från hovrätterna och tingsrättsavgöranden konstaterade Andersson att alkoholmissbruk eller provocerande beteende hos brottsoffret kan utgöra omständigheter som gör att rekvisiten upprepad kränkning eller ägnade att allvarligt skada självkänslan inte anses uppfyllda. Andra omständigheter som verkar kunna påverka bedömningen är om det har rört sig om en ömsesidig konflikt eller om båda parter har brukat våld.²³⁶ Andersson konstaterade även att om brottsoffret framstår som provocerande och grälände är det inte lika självklart att personen ses som ett legitimt brottsoffer. Medan det ideala brottsoffret utifrån en fridskränkingskontext är ett brottsoffer som framstår som underlägset och försvarslöst i jämförelse med gärningsmannen. Andersson menade att denna bedömning av brottsoffer avspeglar sig i praxis och rättstillämpning rörande fridskränkingsbrotten.²³⁷

---

²³⁵ Diesen och Diesen 2013, s. 323.

²³⁶ Andersson 2016, s. 267-268.

²³⁷ Andersson 2016, s. 267.

IV AVSLUTNING

6.1 Inledande anmärkningar

I detta kapitel presenteras först en sammanfattande analys utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar och därefter några avslutande reflektioner.

Det huvudsakliga syftet med uppsatsen är att analysera hur brottsoffer och förövare konstrueras i rättstillämpningen av 4 kap. 4 a § BrB, grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Vad avser brottet grov fridskränkning kommer uppsatsens fokus vara på fall av heterosexuellt partnervåld där kvinnan är förövare och mannen brottsoffer. Vidare är syftet med uppsatsen att utifrån gällande rätt analysera hur diskurser om brottsoffer och förövare kan relateras till rättstillämpningen och till Hirdmans teori om samhällets genussystem. Metoderna som tillämpats för att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar är en rättsdogmatisk för delen om gällande rätt och en diskursanalytisk för delen om hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättsfallen.

6.2 Sammanfattande analys

6.2.1 Konstruktionerna av förövare och brottsoffer

Analysen av hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättsfallsmaterialet har utgått från Faircloughs tredimensionella modell för diskursanalys. Den första dimensionen ser till textens vokabulär, förhållandet mellan textens aktörer samt hur de framställs. Den andra fokuserar på vilka diskurser som artikuleras. Den tredje dimensionen sätter den sociala praktiken i fokus och i denna del tillämpas Hirdmans teori om genussystemet för att relatera diskurserna till den samhälleliga kontexten.

6.2.1.1 Den manliga och kvinnliga förövaren

Utifrån den första och andra dimensionen i Faircloughs tredimensionella modell för diskursanalys kan konstateras att den manliga förövaren i många fall framställs som våldsam och i vissa fall som närmast hänsynslös. I ett sådant fall beskrivs hur den manliga förövaren har utsatt brottsoffret för våld genom att bränna henne på armen med en sax trots att hon grät och skrek. I ett annat fall konstaterar domstolen att våldet har pågått under lång tid och visat på en stor hänsynslöshet.

En annan diskurs om den manliga förövaren är gärningsmannen en person med psykiska problem. I denna diskurs prövas frågan om vilket ansvar för våldet som förövaren ska tillskrivas, vilket till stor del beror på hur hans psykiska besvär bedöms. Ett exempel på detta är ett fall där förövaren under flera år har utövat våld av allvarligt slag mot brottsoffret. Självmänar förövaren att han inte har haft uppsåt till gärningarna eftersom han har lidit av en allvarlig psykisk störning till följd av ett högt intag av mediciner. Domstolen konstaterar dock, utifrån det psykiatriska utlåtandet, att förövaren inte saknat förmåga att inse gärningarnas innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt trots att han lidit av en allvarlig psykisk störning vid några gärningstillfällen.

Till skillnad från den manliga förövaren beskrivs den kvinnliga förövaren i större grad som känslösam i rättsfallen genom att hon bland annat beskrivs vara aggressiv, upprörd och hysterisk. Ett exempel är ett fall där den kvinnliga förövaren konstateras vara på dåligt humör och beskrivs gapa, skrika och bete sig aggressivt. I ett annat fall beskrivs förövaren som hysterisk när brottsoffret försöker lämna lägenheten.

Den kvinnliga förövaren konstrueras även som utsatt. I ett av fallen handlar utsattheten om att den kvinnliga förövaren på grund av ett kontaktförbud inte får besöka parternas gemensamma bostad, vilket har gjort henne hemlös. I ett annat fall handlar utsattheten istället om att den kvinnliga förövaren har utsatts för våld av brottsoffret.

6.2.1.2 Det kvinnliga och manliga brottsoffret

Det kvinnliga brottsoffret konstrueras som fysiskt utsatt genom mannens våldsanvändning och fysiska överläge. Brottsoffret konstrueras även som icke-fysiskt utsatt. Icke-fysisk utsatthet syftar på en utsatthet som till exempel består av en stark rädsla för förövaren eller på en utsatthet som beror på omständigheter i livssituationen. Sådana omständigheter kan handla om att brottsoffret har utsatts för våld i sitt eget hem där hon har rätt att få känna sig trygg, eller att hon har blivit kontrollerad av förövaren. Det skiljer sig dock mellan hur den icke-fysiska utsattheten konstrueras. I vissa fall begränsas den icke-fysiska utsattheten till att handla om enstaka omständigheter som till exempel att brottsoffret fruktat för sitt liv. Medan domstolen i andra fall beaktar större delen av brottsoffrets livssituation. I ett sådant fall konstaterade domstolen att brottsoffret har utsatts för våld i sitt eget hem av en fysiskt starkare person. Domstolen beaktade vidare att förövaren har utsatt brottsoffret för våld

ända sedan hon kom till Sverige och att syftet med gärningarna har varit att kontrollera henne.

Det förekommer även en diskurs om det ideala brottsoffret. Det ideala brottsoffret utgår från kriminologen Christies definition av begreppet och syftar på en viss kategori av individer som har störst chanser att bli erkända som legitima brottsoffer. I rättsfallsmaterialet konstrueras diskursen om det ideala brottsoffret genom att det kvinnliga brottsoffret beskrivs som respektabel, osjälvisk och förlåtande. Ett exempel på diskursen om det ideala brottsoffret är ett fall där en mor blir misshandlad när hon försöker skydda sina barn från förövarens våld. En närmast motsatt diskurs till denna är diskursen om den provocerande kvinnan som har konstaterats i enbart ett fall. Diskursen konstrueras genom att det kvinnliga brottsoffret beskrivs som bråkig, våldsam och berusad. I fallet med den provocerande kvinnan medger brottsoffret bland annat till domstolen att hon vid något tillfälle har rivit mannen och ramlat i trappan på grund av berusning.

Även det manliga brottsoffret konstrueras som fysiskt utsatt. I ett sådant fall består den fysiska utsattheten av att mannen har en svår synskada. Annars handlar det manliga brottsoffrets utsatthet främst om en icke-fysisk utsatthet på grund av en stark rädsla för förövaren eller på grund av omständigheter i offrets livssituation. Exempel på sådana omständigheter är att brottsoffret har tvingats sova på en tunn madrass innanför dörren, eller att han har blivit utelåst från hemmet utan skor.

En annan diskurs om det manliga brottsoffret är diskursen om det ideala brottsoffret som konstrueras genom att mannen beskrivs som osjälvisk och förlåtande mot förövaren trots det våld som han har utsatts för. Det manliga brottsoffret konstrueras även som ett aktivt brottsoffer i rättsfallen genom beskrivningar om hur han blockerar förövarens slag eller slår tillbaka i självförsvar. I ett sådant fall beskriver det manliga brottsoffret att förövaren försökte slå honom med dammsugarens metallrör, men att han var osäker på om han fick ont av slagen eftersom han var fokuserad på att parera slagen innan de fick kraft.

6.2.1.3 Diskurserna och Hirdmans genussystem

I enlighet med den tredje dimensionen i Faircloughs diskursanalys relateras Hirdmans teori om genussystemet till diskurser om förövaren. I uppsatsen konstateras att de manliga förövarna konstrueras som förnuftiga våldverkare medan de kvinnliga förövarna beskrivs

som känslösamma, närmast hysteriska, våldsutövare. Genom isärhållandets princip framställs de manliga förövarna som rationella medan de kvinnliga förövarna snarare ses som icke-tänkande varelser som styrs av sina egna känslor. Vad gäller diskursen om den psykiskt sjuke förövaren kan konstateras att isärhållandets princip inte har fungerat på samma sätt då den manliga förövaren beskrivits ha känslor. Genom att den manliga förövaren beskrivs som känslösam, och i vissa fall till och med anses styras av sina känslor, bryter förövaren mot hur han förväntas agera och vilka egenskaper han förväntas uppvisa enligt genuskontraktet. Hirdman menar att ju mer isärhållandet mellan män och kvinnor luckras upp, desto mer kommer mannen som norm att ifrågasättas.

Hirdmans genussystem relaterades även till diskurser om brottsoffret. I analysen konstaterades att anledningen till varför det verkar anses mer negativt när kvinnliga brottsoffer brukar våld eller gör annat motstånd än när manliga brottsoffer beter sig på samma sätt, kan vara eftersom män utifrån genuskontraktet förväntas vara överordnade och ha mer makt än kvinnor i parrelationer. Det kvinnliga brottsoffret som gör motstånd mot förövaren ses därmed som mer avvikande än det manliga brottsoffret som gör samma sak eftersom det kvinnliga brottsoffret genom sitt beteende gör motstånd mot mannens överordning. För till skillnad från det kvinnliga brottsoffrets situation ses inte det manliga brottsoffrets underordning som naturlig.

6.2.2 Den rättsliga kontexten

Konstruktionerna av förövaren och brottsoffret i uppsatsen hänförs till den rättsliga kontexten genom en presentation av vad som utgör gällande rätt avseende grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning.

Den som begått brottsliga gärningar mot en närstående eller tidigare närstående person kan dömas enligt fridskränkingsbestämmelsen. Som närstående eller tidigare närstående räknas till exempel personer som gärningsmannen bor eller tidigare har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, eller personer som gärningsmannen är eller har varit gift med.

De brottsliga gärningar som omfattas av fridskränkingsbestämmelsen är de som innefattas av 3, 4, 6 eller 12 kap. BrB eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud och som typiskt sett innebär en kränkning av den personliga integriteten, eller som typiskt sett ingår

i en systematisk kränkning av en närstående person. Lagkonstruktionen enligt 4 kap. 4 a § BrB innebär att de brottsliga gärningarna bedöms i ett sammanhang, nämligen om gärningarna tillsammans har utgjort en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet. Hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses upprepad beror på hur allvarliga de begångna gärningarna är. Bedömningen ska ske med utgångspunkt i varje gärnings karaktär. Ju allvarligare en gärning anses vara, desto färre gärningar ska krävas för att kränkningen ska anses som upprepad. För att rekvisitet upprepad kränkning ska vara uppfyllt krävs det även att det föreligger ett tidsmässigt samband mellan gärningarna.

För straffansvar enligt fridskränkingsbestämmelsen krävs att gärningarna som är uppe till bedömning är ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla. Kravet på att gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan innebär att gärningarna i en sammanvägd bedömning typiskt sett anses vara av en sådan natur att de allvarligt skadar självkänslan.

Diskurserna om hur förövare och brottsoffer konstrueras i rättsfallen relateras även mer specifikt till den rättsliga kontexten. Först presenteras diskurserna om förövaren i relation till rättstillämpningen och den rättsliga kontexten.

Diskurserna om den psykiskt sjuke respektive våldsamme förövaren framkom i diskursanalysen. Diskursen om den psykiskt sjuke förövaren kan sägas vara motsatt den om den våldsamme mannen vad gäller vilken kontroll över gärningarna som förövarna anses ha. Medan den våldsamme förövaren framställs ha kontroll över sin våldsutövning ställs det i diskursen om den psykiskt sjuke förövaren vissa frågetecken kring vilken kontroll förövaren bedöms ha haft över sina gärningar. För straffrättsligt ansvar förutsätts bland annat att gärningsmannen har haft erforderlig kontroll över händelseförloppet för att uppfylla kravet på brottsbeskrivningsenlighet. En handling ska anses kontrollerad om gärningsmannen på uppmaning kan avsluta eller hejda det skeende som handlingen innebär.

Diskursen om den känslolösa förövaren kan relateras till prövningen av uppsåt. Ett konstaterat affektillstånd hos gärningsmannen utgör en omständighet som kan tala för att uppsåt föreligger. Vidare kan diskursen om den utsatta förövaren relateras till påföljdsbedömningen och 29 kap. 3 § 1 st. BrB, då de förmildrande omständigheterna enligt det första stycket enbart utgör exempel på vilka omständigheter som kan beaktas. Därför är

det teoretiskt möjligt för domstolen att beakta utsattheten hos förövaren i påföljdsbedömningen.

Även diskurserna om brottsoffret relateras mer specifikt till rättstillämpningen och den rättsliga kontexten. Vid diskursanalysen om hur brottsoffer konstrueras i rättsfallen har en diskurs om det ideala brottsoffret lyfts fram. Denna diskurs konstrueras bland annat genom att brottsoffret beskrivs som osjälviskt och förlåtande mot förövaren, och kan ha en positiv påverkan vid domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet. Detta eftersom Diesen och Diesen i en studie om grov kvinnofridskränkning har funnit att det kan påverka bedömningen av målsägandens trovärdighet negativt om personen framstår som väldigt angelägen om att den tilltalade ska straffas.

Vidare kan diskursen om det ideala brottsoffret, det aktiva brottsoffret och den provocerande kvinnan relateras till fridskränkingsbrottens rättstillämpning och praxis. Efter en genomgång av praxis från HD, referat från hovrätterna och tingsrättsavgöranden konstaterade Andersson att omständigheter som till exempel alkoholmissbruk eller ett provocerande beteende hos brottsoffret kan tas upp som omständigheter som gör att rekvisiten upprepad kränkning eller ägnade att allvarligt skada självkänslan inte anses uppfyllda. Andra omständigheter som kan inverka negativt på bedömningen av rekvisiten är om det har rört sig om en ömsesidig konflikt eller om båda parterna har brukat våld.

Diskursen om det utsatta brottsoffret kan kopplas till rekvisiten upprepad kränkning och ägnade att allvarligt skada självkänslan, vad gäller möjligheten att beakta den utsattas situation. En målsättning vid införandet av fridskränkingsbrotten var att kunna beakta den utsatta personens hela situation inom ramen för det straffrättsliga förfarandet när en person utsätts för var för sig relativt lindriga gärningar. Diesen och Diesen menar dock, efter en analys av domar om grov kvinnofridskränkning, att domskälen tyder på att domstolarna inte i tillräckligt grad beaktat gärningarnas kontext och den systematiska kränkning som brottsoffret utsätts för.

6.3 Avslutande reflektioner

I uppsatsen har det övergripande studieobjektet varit hur brottsoffer och förövare konstrueras i rättsfall om grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Metoderna som tillämpats i uppsatsen är rättsdogmatisk och diskursanalytisk metod.

Avseende uppsatsens diskursanalytiska studie kan det konstateras att studien bygger på ett relativt begränsat antal fall²³⁸. Vidare kan det utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt inte heller påstås att resultatet från diskursanalysen är absolut, utan snarare att resultatet utgör *en* möjlig representation av verkligheten. Av detta följer att slutsatserna från diskursanalysen inte kan sägas vara allmängiltiga utan att resultaten främst måste anses begränsade till de specifika fallen. Vidare forskning på ett större antal fall är önskvärt. Särskilt diskursanalytiska studier efterlyses som ett bra sätt att genomlysra rättspraxis.

I uppsatsens diskursanalytiska del konstaterades flera diskurser. En av de mest intressanta bland dessa menar jag är diskursen om den provocerande kvinnan, som konstrueras genom att det kvinnliga brottsoffret beskrivs som bråkig, våldsam och berusad. Intressant nog återkommer diskursen även i uppsatsens rättsvetenskapliga del i ett fall från Högsta domstolen, NJA 2005 s. 712, som beskrivits under avsnitt 2.9. I fallet konstaterade HD i påföljdsbedömningen att det borde beaktas att målsägandens alkoholkonsumtion vid vissa tillfällen kan haft betydelse för hur makarnas bråk utvecklats.

I avhandlingen *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor* studerade Burman bland annat hur förövare och brottsoffer konstrueras i publicerad praxis om fridskränkingsbrotten. Burman kom fram till att domstolen gör en moralisk bedömning av brottsoffrets beteende och agerande vilket får betydelse för bedömningen av gärningsmannens skuld. Om brottsoffret till exempel grälar med gärningsmannen och därmed bidrar till att paret har en konfliktfylld relation finns det därmed straffrättsliga förutsättningar för att betrakta gärningsmannen som mindre ansvarig för gärningarna. Detta kan jämföras med det som Andersson kom fram till i sin studie av praxis och rättstillämpning gällande fridskränkingsbrotten. Nämligen att omständigheter i rättsfallen kopplade till brottsoffret - som till exempel alkoholmissbruk, brukande av våld eller ett provocerande beteende - kan innebära att rekvisiten upprepad kränkning eller ägnade att allvarligt skada självkänslan inte anses uppfyllda. Medan det ideala brottsoffret utifrån en fridskränkingskontext enligt Andersson är ett brottsoffer som inte anses provocerande eller konfliktsökande utan som istället framstår som underlägsen

---

²³⁸ Till diskursanalysen har 10 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar rörande grov kvinnofridskränkning valts ut. Detta urval motsvarar 10 av totalt 110 rättsfall från 2016 som uppfyllt urvalskriterierna, se avsnitt 1.5.2. Vad gäller grov fridskränkning har 5 hovrättsdomar med tillhörande tingsrättsdomar valts ut. Detta motsvarar alla rättsfall från 2016 och 2015 samt 1 av 2 av de rättsfall från 2014 som har uppfyllt urvalskriterierna. I studien har slutligen 3 hovrättsfall och 5 tingsrättsfall av grov fridskränkning, respektive 5 hovrättsfall samt 10 tingsrättsfall avseende grov kvinnofridskränkning analyserats. Detta eftersom vissa rättsfall har bortfallit bort på grund av att de innehöll ett för begränsat material för att en diskursanalys skulle vara möjlig. För mer information om hur studien har gått till, se avsnitt 1.5.2, 1.6.2, 1.8 och 3.1.1.

och försvarslös i jämförelse med gärningsmannen.

Även om resultatet från min diskursanalys inte kan anses allmängiltigt vill jag ändå påstå att resultatet tyder på, med beaktande av den presenterade forskningen, att det föreligger en risk att särskilt brottsoffers egenskaper och agerande kan få betydelse för den rättsliga bedömningen. För som forskningen som beskrivits ovan konstaterat föreligger det en risk att brottsoffer som inte beter sig som, eller som inte uppfyller förväntningarna på hur ett idealt brottsoffer ska vara, riskerar att inte få tillgång till samma rättsliga skydd som de personer som i samhällets ögon framstår som mer legitima brottsoffer. Med anledning av detta menar jag att det finns ett fortsatt behov av att granska rättstillämpningen av fridskränkingsbestämmelsen. Inte minst för att säkerställa att alla brottsoffer åtnjuter ett välfungerande straffrättsligt skydd. För det går inte nog att betona hur viktigt det är att säkerställa att det straffrättsliga skyddet är starkt - oavsett vem som drabbas.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Propositioner

Prop. 1981/82:43 om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel)

Prop. 1987/88:120 om ändring av brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 1998/99:145 Ändring av fridskränkingsbrotten

Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:60 Kvinnofrid

SOU 1996:185 Straffansvarets gränser (del II)

SOU 2004:121 Slag i luften, en utredning om myndigheter, mansvåld och makt

SOU 2011:85 Fridskränkingsbrotten och egenmäktighet med barn

Svensk författningssamling

SFS 1962:700 *Brottsbalk*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 1988:688, *Lag om kontaktförbud*. Stockholm: Justitiedepartementet

Litteratur

Andersson, Berit & Lundberg, Magnus. Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem, i *Det motspänstiga offret*, Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), s. 63-91, Studentlitteratur, Lund, 2001

Andersson, Håkan. Postmoderna och diskursteoretiska verktyg inom rätten, i *Juridisk metodlära*, Fredric Korling och Mauro Zaboni (red.), s. 343-369, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

- Andersson, Malou. *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*, 1. uppl., Iustus, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2016, Uppsala, 2016
- Andersson, Ulrika. *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2004, Lund, 2004
- Asp, Petter. Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv, i *Lika inför lagen?*, Görel Granström (red.), s. 85-108, Iustus, Uppsala, 1999
- Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils. *Kriminalrättens grunder*, Iustus, Uppsala, 2010
- Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik. *Brottsbalken m.m. \ 4 kap. Om frihet och frid* (10 maj 2016, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 4 a § BrB
- Berglund, Kerstin. *Straffrätt och kön*, Iustus, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, Uppsala, 2007
- Burman, Monica. Begreppet närstående vid våld i nära relationer – en lagtolkning av HD i lagens anda, i *Juridisk Tidskrift*, no. 1, (2005/06): s. 133–144
- Burman, Monica. *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus, Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007, Uppsala, 2007
- Burr, Vivien. *Social constructionism*, Third edition, Routledge, London, 2015
- Christie, Nils. The ideal victim. I *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*, Ezzat A. Fattah (red.), s. 17-30, Macmillan, Basingstoke, 1986
- Diesen, Christian & Diesen, Eva F. *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, 2., uppdaterade och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013
- Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria. *Genusrättsvetenskap*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009
- Hirdman, Yvonne. Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, no. 3, (1988): s. 49-63
- Jareborg, Nils. Rättsdogmatik som vetenskap, i *Svensk Juristtidning*, (2004): s. 1-10
- Jareborg, Nils & Zila, Josef. *Straffrättens påföljdslära*, 4., [bearb. och uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014
- Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod, i *Juridisk metodlära*, Fredric Korling & Mauro Zamboni (red.), s. 21-45, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013
- Larsson, Monica. Kvinnors rätt till nödvärn, i *Svensk Juristtidning*, (2002): s. 668–685

- Lernestedt, Claes. Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet 'ägnat att' vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a, i s. 21–80, i *Festskrift till Christian Diesen*, Andersson, Simon & Lainpelto, Katrin (red.), 1. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2014
- Lernestedt, Claes. *Kriminalisering: problem och principer*, lustus, Diss. Stockholm: Univ., Uppsala, 2003
- Lernestedt, Claes. *Likhet inför lagen: rättsfilosofiska perspektiv*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015
- Nilsson, Göran. *Brottsbalk* (1 mars 2015, Lexino), kommentaren till 4 kap. 4 a § BrB
- Olsen, Lena. Rättsvetenskapliga perspektiv, i *Svensk Juristtidning*, (2004): s. 105-145
- Sandgren, Claes. Om empiri och rättsvetenskap (del I), i *Juridisk Tidskrift*, no. 3, (1995/96): s. 726-748
- Sandgren, Claes. Är rättsdogmatiken dogmatisk?, i *Tidsskrift for rettsvitenskap*, vol. 188, (2005): s. 648-656
- Ulväng, Magnus. *Brottslighetskonkurrens: om relationer mellan regler och fall*, lustus, Uppsala, 2013
- Wennberg, Suzanne. Grov kvinnofridskränkning – en problematisk brottskonstruktion, i *Svensk Juristtidning*, (2000): s. 792–804
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000

Rättsfallsförteckning

HD

NJA 1999 s. 102

NJA 2002 s. 449

NJA 2003 s. 144

NJA 2004 s. 176

NJA 2004 s. 437

NJA 2004 s. 97

NJA 2005 s. 712

RH

RH 2008:7

RH 2004:48

RH 2003:11

Samtliga analyserade rättsfall som ingår i diskursanalysen²³⁹

Grov kvinnofridskränkning

HovR

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr. B 929-16

Göta HovR mål nr. B 1537-16

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr. B 1560-16

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr. B 3163-15

Göta HovR mål nr. B 123-16

Svea HovR mål nr. B 3676-16

Hovrätten för Västra Sverige mål nr. B 5211-15

Svea HovR mål nr. B 8774-15

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr. B 1482-16

Svea HovR mål nr. B 11348-15

TR

Malmö TR mål nr. B 1048-16

Skaraborgs TR mål nr. B 179-16

Malmö TR mål nr. B 2022-16

Helsingborgs TR mål nr. B 5268-14

Kalmar TR mål nr. B 3538-15

Södertörns TR mål nr. B 1758-16

---

²³⁹ Alla rättsfall är inte refererade till i uppsatsen på grund av utrymmesskäl.

Halmstads TR mål nr. B 97-15

Gotlands TR mål nr. B 368-14

Helsingborgs TR mål nr. B 2189-16

Södertörns TR mål nr. B 14380-15

Grov fridskränkning

HovR

Svea HovR mål nr. B 4898-15

Hovrätten för Västra Sverige mål nr. B 1433-16

Svea HovR mål nr. B 1710-16

Svea HovR mål nr. B 11762-14

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr. B 2663-13

TR

Solna TR mål nr. B 352-15

Vänersborgs TR mål nr. B 4389-15

Attunda TR mål nr. B 10567-15

Attunda TR mål nr. B 5720-14

Kristianstads TR mål nr. B 114-13